

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Karolina LOJEN

**PREGLED ZGODOVINSKIH VIROV O SLOVENSKI AVTOHTONI
PASMI – ŠTAJERSKA KOKOŠ**

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**REVIEW OF HISTORICAL SOURCES ON SLOVENIAN
AUTOCHTONOUS BREEDS – STYRIAN HEN**

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2010

S tem diplomskim delom končujem Univerzitetni študij kmetijstva – zootehnika. Naloga je bila opravljena na Katedri za govedorejo, konjerejo, rejo drobnice, perutninarstvo, akvakulturo, etologijo in sonaravno kmetijstvo Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorico diplomskega dela imenovala prof. dr. Antonijo Holcman in za somentorja zaslužnega profesorja, prof. dr. Andreja Šaleharja.

Recenzent: prof. dr. Peter DOVČ

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Ivan ŠTUHEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Članica: prof. dr. Antonija HOLCMAN
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Andrej ŠALEHAR
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Peter DOVČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Karolina LOJEN

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 636.5(043.2)=163.6
KG	perutnina/kokoši/avtohtone pasme/štajerska kokoš/zgodovinski viri/Slovenija
KK	AGRIS L01/6100
AV	LOJEN, Karolina
SA	HOLCMAN, Antonija (mentorica)/ ŠALEHAR, Andrej (somentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2010
IN	PREGLED ZGODOVINSKIH VIROV O SLOVENSKI AVTOHTONI PASMI – ŠTAJERSKA KOKOŠ
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	VIII, 52 str., 15 pregl., 13. sl., 99 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	<p>Pregledani so bili zgodovinski viri o slovenski avtohtoni pasmi – štajerski kokoši. Viri dokazujejo, da je pasma po izvoru iz ozemlja današnje Republike Slovenije, ki je njeno prvotno okolje in zanjo obstaja slovenska rejska dokumentacija. Štajerska kokoš je avtohtona pasma kokoši na slovenskem in avstrijskem Štajerskem. Nastala je pod vplivom krajevnih razmer v času večstoletnega razvoja in se prilagodila na take razmere. Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši; najbolj razširjena je bila rdeče rjava, ki pa ni bila izenačena, saj so obstajale temnejše jerebičaste ter svetlejše rjave in celo pšenične kokoši. V srednje štajerski dolini reke Sulm so redili posebno težki tip štajerske kokoši, ki so jo redili samo zaradi mesa. Jerebičasta je bila boljša nesnica, rjava pa je bila težja. Manj razširjeni sta bili bela in grahasta štajerska kokoš. V razpoložljivih virih je bil prvi opis štajerske kokoši omenjen leta 1902. Zapis iz leta 1352 omenja štajerske kopune, ki so sloveli predvsem zaradi nežnega in okusnega mesa. Kopuni štajerske kokoši so bili kot poslastica omenjeni še večkrat, predvsem v 17. in 18. stoletju. Razpoložljivi viri pričajo o velikem gospodarskem pomenu štajerske kokoši v 19. stoletju. Okoli leta 1930 so perutninski izdelki, ki so temeljili na štajerski kokoši, zavzemali izjemno mesto v državnem izvozu. Do današnjih dni se je v Sloveniji ohranila le jerebičasta štajerska kokoš, ljubitelji redijo tudi nekaj deset živali bele štajerske kokoši. V Avstriji, v dolini reke Sulm pa oživljajo rejo sulmtaler kokoši. Nesnost jerebičaste štajerske kokoši je dandanes od 130 do 160 jajc na leto, v posameznih jatah tudi do 215 jajc, ki povprečno tehtajo 55 g. Masa odrasle kokoši je od 1,8 do 2,2 kg, petelina pa od 2,5 do 3,0 kg. Štajerska kokoš je pogumna in ima živahen temperament, odlikuje se po dobri odpornosti proti boleznim in po sposobnosti iskanja krme.</p>

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
DC UDC 636.5(043.2)=163.6
CX poultry/fowls/autochthonous breeds/Styrian hen/historical sources/Slovenia
CC AGRIS L01/6100
AU LOJEN, Karolina
AA HOLCMAN, Antonija (supervisor)/ŠALEHAR, Andrej (co-supervisor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY 2010
TI REVIEW OF HISTORICAL SOURCES ON SLOVENIAN AUTOCHTHONOUS
BREEDS – STYRIAN HEN
DT Graduation Thesis (University Studies)
NO VIII, 52 p., 15 tab., 13 fig., 99 ref.
LA sl
AL sl/en
AB

The aim of the present thesis was to review historical records about the Slovenian autochthonous breed – the Styrian hen. According to the written sources this breed originates from current area of the Republic of Slovenia. Styrian hen also has the Slovenian breeding records. It is an autochthonous breed in Slovenia and Austrian Styria. Styrian hen was formed under the influence of local conditions in centuries of development and is well adapted to this situation. There are several colour types of Styrian hen. The most prevalent type is of red – brown colour. But this colour was not uniform, since there were darker and lighter brown and even wheat coloured hens. In the central Styrian valley of the river Sulm a special heavy type of Styrian hen, was bred only for their meat. The partridge type was a better egg layer, but brown type of Styrian hen was heavier. White and barred Styrian hens were less common. In year 1902 the first description of the Styrian hen was mentioned. The Styrian capons were first mentioned in the record from year 1352. They were famous mainly for their tender and tasty meat. As a gourmet delicacy the Styrian capons were mentioned several times, especially in the 17th and 18th century. Available sources suggest the great economic importance of Styrian hen in the 19th century. Around year 1930, the Styrian hen poultry products played an important part in export. Till today, Slovenia has maintained only the partridge type of Styrian hen, but fans have kept a few dozen animals of white Styrian hens. In Austria, in the valley of the river Sulm, they have been trying to resuscitate Sulmtaler hens. These days the partridge Styrian hens lay 130 to 160 eggs per year, some of them also to 215 eggs per year, with average weight 55 g. Adult female Styrian hen weights between 1.8 and 2.2 kg, while males weigh between 2.5 and 3.0 kg. Styrian hen is a courageous poultry breed and has a lively temperament. It is also distinguished by its good resistance to diseases and its ability to find feed.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key Words Documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VI
Kazalo slik	VIII
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	3
2.1 UDOMAČITEV VRSTE IN NASTANEK PASME	3
2.2 GIBANJE STALEŽA PERUTNINE V SLOVENIJI	5
2.3 SLOVENSKE AVTOHTONE IN TRADICIONALNE PASME DOMAČIH ŽIVALI	10
2.3.1 Seznam avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v Sloveniji	11
2.3.2 Ogroženost slovenskih avtohtonih pasem domačih živali	12
2.4 SLOVENSKA AVTOHTONA PASKA KOKOŠI – ŠTAJERSKA KOKOŠ	13
3 MATERIAL IN METODA	15
4 REZULTATI IN RAZPRAVA	17
4.1 POIMENOVANJE PASME	17
4.2 BARVNI TIPI ŠTAJERSKE KOKOŠI	18
4.2.1 Jerebičasta ali staroštajerska kokoš	20
4.2.2 Rjava štajerska kokoš	22
4.2.3 Sulmtaler kokoš	23
4.2.4 Bela štajerska kokoš	25
4.3 OPLEMENJEVANJE PASME	26
4.4 SPODBUJANJE REJE	27
4.5 PASEMSKI STANDARDI	30
4.6 PRIREJA JAJC IN MESA Z REJO ŠTAJERSKE KOKOŠI	37
4.6.1 Prireja jajc	38
4.6.2 Prireja mesa	40
5 SKLEPI	44
6 POVZETEK	45
7 VIRI	46
ZAHVALA	52

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Stalež domačih živali na Kranjskem v letih 1822 do 1910 (povzeto iz del: Novak, 1970; Erben, 1866; Ferčej, 1996; Stefančič, 1966)	5
Preglednica 2 : Število perutnine po nekaterih okrajih na Kranjskem v letu 1900 (Orožen, 1901)	6
Preglednica 3: Število perutnine v Dravski banovini (Zavrnik, 1979)	7
Preglednica 4: Število perutnine v Sloveniji v letu 1938 (Gosak, 1938b)	8
Preglednica 5: Število perutnine v Dravski banovini leta 1939 (Valenčič, 1970)	9
Preglednica 6: Število perutnine, odkupa jajc in perutnine v Sloveniji (prirejeno po Ferčej, 1988)	10
Preglednica 7: Pregled najpomembnejših zootehniških ocen po skupinah pasem v slovenskem kmetijstvu v letu 2008 (Žan-Lotrič in sod., 2009)	11
Preglednica 8: Stopnja ogroženosti slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem v letu 2008, brez čebel in psov (Žan-Lotrič in sod., 2009)	12
Preglednica 9: Register pasem in zootehniška ocena za štajersko kokoš v obdobju od 2004 do 2008 (Terčič in Holcman, 2009b)	14
Preglednica 10: Spisek serijskih publikacij o slovenskih lokalnih (avtohtonih in tradicionalnih) pasmah do leta 1945, dosegljivih na digitalni knjižnici Slovenije	15
Preglednica 11: Spisek serijskih publikacij do leta 1945	16
Preglednica 12: Pasemski standard štajerske kokoši skozi leta (1: Ritter von Preuss-Kobirski, 1902; 2: Martiny, 1903; 3: Arbeiter, 1908b; 4: Zupan, 1913; 5: Wenko, 1935; 6: Kovač in sod., 2005)	31
Preglednica 13: Pasemski standard za petelina pasme štajerska kokoš skozi leta (1: Ritter von Preuss-Kobirski, 1902; 2: Martiny, 1903; 3: Arbeiter, 1908b; 4: Zupan, 1913; 5: Wenko, 1935; 6: Kovač in sod., 2005)	34

Preglednica 14: Proizvodne lastnosti štajerske kokoši v Ločah pri Poljčanah od 1949 - 1953 (Ferčej, 1954)	39
Preglednica 15: Proizvodne lastnosti pri rjavi, jerebičasti štajerski kokoši in leghornu (prirejeno po Ferčej, 1954)	40

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Klasifikacijska hierarhija domače perutnine (prirejeno po Rose, 1997: 2)	4
Slika 2: Barvni tipi štajerske kokoši (Klessner, 1921)	19
Slika 3: Cillier Huhn oz.celjska kokoš (Arbeiter, 1908a)	20
Slika 4: Staroštajerska kokoš (Arbeiter, 1908a)	21
Slika 5: Staroštajerska kokoš (Pauly, 1910)	21
Slika 6: Staroštajerska kokoš (Schmidt, 1985)	22
Slika 7: Rjava štajerska kokoš v Ločah (Arhiv PRC za perutninarstvo)	23
Slika 8: Sulmtaler kokoš (Arbeiter, 1908a)	24
Slika 9: Sulmtaler kokoš (Schmidt, 1985)	25
Slika 10: Jata belih in jerebičastih štajerskih kokoši (Arhiv PRC za perutninarstvo)	26
Slika 11: Kokošjerejska središča v Dravski banovini, ki so selekcionirala štajersko kokoš (Arhiv PRC za perutninarstvo)	29
Slika 12: Kopuni štajerske kokoši (Sulmtaler, 2010)	41
Slika 13: Kopuni na levi in delni kopun na desni strani (Arhiv PRC za perutninarstvo)	43

1 UVOD

Slovenske avtohtone pasme domačih živali so prav gotovo vredne pozornosti, so osnova biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji in so pomemben sestavni del naše naravne ter kulturne dediščine. Skozi stoletja jih je oblikovalo naše okolje in vzgajal jih je slovenski človek.

Štajerska kokoš je avtohtona pasma kokoši na slovenskem in avstrijskem Štajerskem. Nastala je pod vplivom krajevnih razmer v času večstoletnega razvoja in se prilagodila na take razmere (Ločniškar in Vrečko, 1955). V davnih stoletjih je bila razširjena po vseh alpskih deželah od Donave do Jadranskega morja in v Panonsko ravnino. Vendar se kot ožja domovina omenja južni del avstrijske Štajerske in območje med rekama Muro in Savo na slovenskem Štajerskem (Kodrič, 1938).

Navdušena zagovornika in vzreditelja štajerske kokoši, katerih imeni bi morali napisati z zlatimi črkami, ker sta naredila ogromno za perutninarstvo in jima je uspelo ohraniti »ostanke« štajerske kokoši sta bila nemca Emanuel Martiny in Armin Arbeiter (Ločniškar in Vrečko, 1955).

Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši: najbolj razširjena je bila rdeče rjava, ki pa ni bila izenačena, saj so obstajale temnejše jerebičaste ter svetlejše rjave in celo pšenične kokoši. V srednje štajerski dolini reke Sulm so redili posebno težki tip štajerske kokoši, ki so jo redili samo zaradi mesa. Jerebičasta je bila boljša nesnica, rjava pa je bila težja. Manj razširjeni sta bili bela in grahasta štajerska kokoš. Belo štajersko kokoš so cenili predvsem zaradi nežnega mesa (Wenko, 1935).

Zapis iz leta 1352 omenja kopune štajerske kokoši, ki so sloveli predvsem zaradi nežnega in okusnega mesa. Kopuni štajerske kokoši so bili kot poslastica omenjeni še večkrat, predvsem v 17. in 18. stoletju. Še posebej so bili cenjeni na Dunaju, kamor so jih vozili prav s Kranjskega (Wenko, 1935).

Prvi opis štajerske kokoši je bil v razpoložljivih virih omenjen leta 1902. V Celju so na pobudo tedanje oblasti 20. novembra 1930, s pomočjo strokovnjakov in perutninarjev sprejeli pasemski standard (opis) štajerske kokoši, ki pa je štajerski kokoši škodoval (Wenko, 1933a).

Razpoložljivi viri pričajo o velikem gospodarskem pomenu štajerske kokoši v 19. stoletju in še prvih 30 let prejšnjega stoletja. Okoli leta 1930 so perutninski izdelki, ki so temeljili na štajerski kokoši, zavzemali izjemno mesto v državnem izvozu takratne države. Bila je tudi dobra nesnica, saj je bila v tistem obdobju njena nesnost enaka nesnosti pasme leghorn, ki je bila takrat sicer na začetku razvoja, vendar že med najboljšimi (Šalehar in sod., 2006).

Do današnjih dni se je v Sloveniji ohranila le jerebičasta štajerska kokoš, ljubitelji redijo tudi nekaj deset živali bele štajerske kokoši. Nesnost jerebičaste štajerske kokoši je dandanes od 130 do 160 jajc na leto (Kompan in sod., 1999), v posameznih jatah tudi do 215 jajc (Terčič in Holcman, 2009a), ki povprečno tehtajo 55 g. To je skromna nesnost v primerjavi s sodobnimi pasmami oziroma križankami. Telesna masa odrasle kokoši je od 1,8 do 2,2 kg, petelinov pa od 2,5 do 3,0 kg. Zanja je značilen pogumen in živahen temperament, odlikuje se tudi po dobri odpornosti proti boleznim in po sposobnosti iskanja krme (Šalehar in sod., 2006).

Proizvodnost štajerske kokoši je preskromna, da bi jo lahko uvrščali v ekonomske kategorije. Pomeni genetski potencial, osnovo, ki bi jo bilo moč razviti. Njena vrednost je predvsem pasemska posebnost in avtohtonost.

Namen diplomske naloge je bil poiskati zgodovinske vire, ki pričajo o slovenski avtohtoni pasmi – štajerski kokoši, o njenem nastanku in o njeni reji na ozemlju današnje Republike Slovenije.

2 PREGLED OBJAV

2.1 UDOMAČITEV VRSTE IN NASTANEK PASME

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2005) definira, da je udomačitev oz. domestikacija prilagajanje in spreminjanje divjih živali v domače.

V stoletjih in tisočletjih razvoja po udomačitvi so iz geografsko izoliranih populacij nastale podvrste in znotraj njih pasme, prilagojene razmeram določenega okolja in podnebja. Tako smo dobili številne nove avtohtone pasme in s tem biotsko gensko raznolikost. Pasma je definirana kot skupina geografsko in regionalno ločenih živali, ki izvirajo iz istih prednikov. Povezujejo jih lastnosti, ki jih določa pasemski standard. Delimo jih na lokalno prilagojene (avtohtone, tradicionalne) in tujerodne (alohtone, eksotične) (Šalehar in sod., 2006).

Večina vrst živali je od začetka služila kot vir hrane, čeprav so imeli psi, govedo in konji tudi vlogo delovnih živali (Zeuner, 1963. cit. po Crawford, 1990). Pri pticah je bil proces domestikacije drugačen. Arheološki in zgodovinski zapisi navajajo, da so skoraj vse vrste perutnine bile udomačene zaradi kulturnih razlogov kot so vera, vraževerje, okras in zabava. Mnogo kasneje so perutnino uporabljali za prehrano ljudi (Crawford, 1990).

Crawford (1990) navaja, da je večina znanstvenikov mnenja, da domača kokoš izvira iz rdeče pragozdne kokoši in so jo udomačili okoli 2000 let pred našim štetjem. Pradomovina je Indija, od koder se je širila na zahod in vzhod ter obkrožila svet. Novejša arheološka odkritja dokazujejo, da se je domestikacija kokoši začela mnogo prej, na Kitajskem, 6000 let pred našim štetjem (West in Zhou, 1989, cit. po Stevens, 1991).

Pri nastanku domače kokoši naj bi sodelovale štiri vrste kokoši: rdeča pragozdna kokoš (*Gallus gallus bankiva*), siva pragozdna kokoš (*Gallus sonnerati*), rumena gozdna kokoš ali cejlonska kokoš (*Gallus lafayettei*) in zelena ali pragozdna kokoš z Jave (*Gallus varius*) (Stevens, 1991).

Skupne značilnosti, kot so 14 repnih peres, nazobčan (enostaven ali listnat) greben in dva podbradka, imajo rdeča pragozdna kokoš, siva in rumena pragozdna kokoš. V nasprotju z rdečo, sivo in rumeno pragozdno kokošjo, ima zelena ali pragozdna kokoš z Jave 16 repnih peres, gladek, enostaven greben in eden sredinski podbradek (Stevens, 1991).

Domača kokoš spada v razred ptic (Slika 1), ki so bile s strani človeka udomačene in selekcionirane. Dve taksonomski družini ptic (*Anatidae*, *Phasianidae*) sta bili udomačeni in sicer iz reda plovcev ali ploskokljune perutnine (*Anseriformes*), kamor taksonomsko uvrščamo raco, gos, laboda ter red kur (*Galliformes*), kamor uvrščamo domačo kokoš, puro, pegatko in prepelico (Rose, 1997).

V red kur (*Galliformes*) sistematiki uvrščajo pet družin: poljske kure (*Phasianidae*), hokohojke (*Cracoidea*), prepelice novega sveta (*Odontophorinae*), pegatke (*Numididae*) in velenoge kure (*Megapodiidae*). Klasifikacijska hierarhija domače kokoši (Rose, 1997):

Domača kokoš: *GALLUS DOMESTICUS*

Deblo: *CHORDATA*

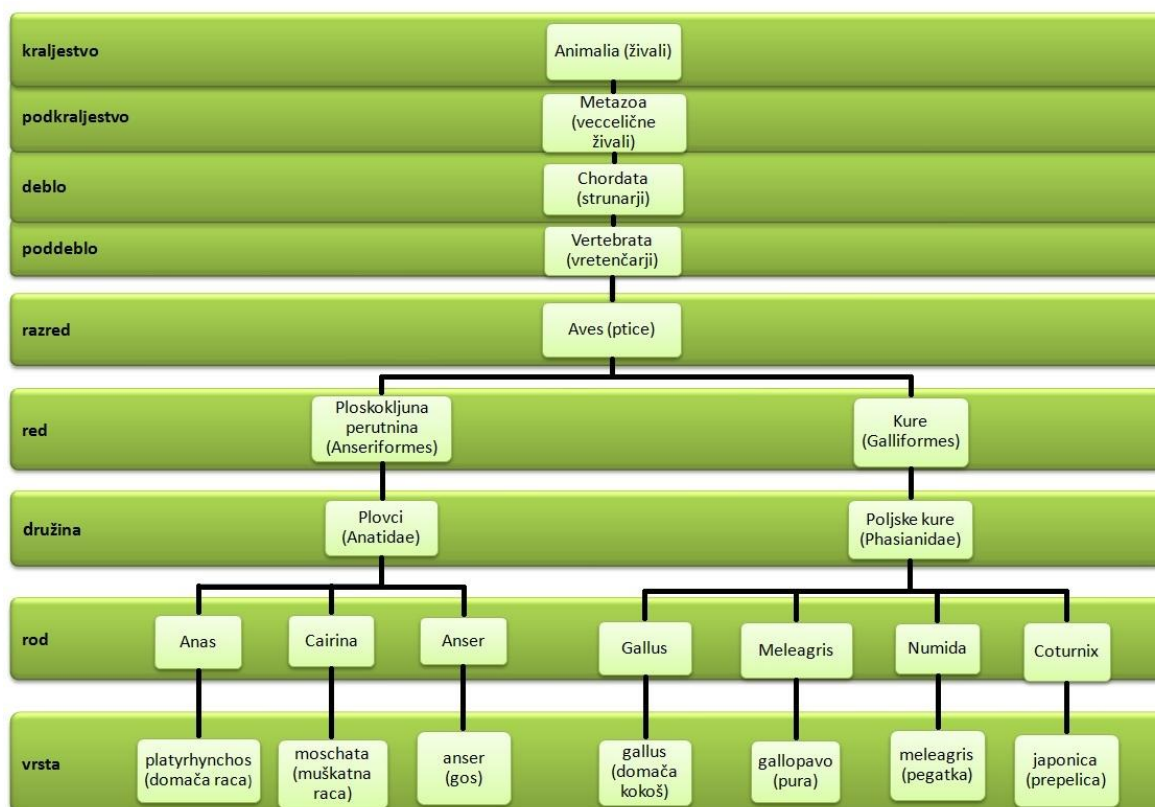
Razred: *AVES*

Red: *GALLIFORMES*

Družina: *PHASIANIDAE*

Rod: *GALLUS*

Vrsta: *G. DOMESTICUS*

Slika 1: Klasifikacijska hierarhija domače perutnine (prirejeno po Rose, 1997: 2)

Pasme kokoši se glede na kraj nastanka delijo na: azijsko, ameriško, angleško in sredozemsko skupino (Ločniškar in sod., 1991).

V azijski skupini so težke pasme. Predstavnice te skupine so brama, košin, langšan. Imajo kvadratno ali okroglo obliko trupa, značilno je, da so slabše nesnice, toda težke in mesnate. Videti so še težje, ker so močno operjene. V tej skupini imajo pasme rdeče priuhke, nesejo jajca z rjavo lupino ter so izrazito mirne (Ločniškar in sod., 1991).

Pasme v ameriški skupini imajo kombinirane proizvodne lastnosti. Nastale so s selekcijo in z različnimi križanji. Predstavnice te skupine so plimutka, rodajland, njuhempšir in viandot. Imajo pravokotno obliko trupa, dozorevajo sorazmerno zgodaj in nesejo jajca z rjavo lupino (Ločniškar in sod., 1991).

Po proizvodnih lastnostih in uporabnosti so pasme v ameriški skupini podobne pasmam v angleški skupini. Najpomembnejši predstavniki te skupine so dorking, orpington, saseks in korniš. Nekatere kombinirane pasme, ki izhajajo iz ameriške in angleške skupine so kot

izhodišče za pitovne križance ter za komercialne nesnice, ki nesejo jajca z rjavo lupino (Ločniškar in sod., 1991).

V sredozemsko skupino spadajo kokoši, ki so izrazite nesnice, ki nesejo jajca z belo lupino. Znana predstavnica te skupine je pasma leghorn. V to skupino se prišteva večino evropskih pasem. Značilnosti za kokoši te skupine so, da imajo bele priuhke, so sorazmerno lahke, imajo valjasto obliko trupa, zgodaj dozori in so živahne ter plahe (Ločniškar in sod., 1991).

Štajerska kokoš je uvrščena v sredozemsko skupino pasem.

2.2 GIBANJE STALEŽA PERUTNINE V SLOVENIJI

Statistični podatki v različnih obdobjih naj bi zajeli kar se da reprezentativne podatke o številu živali različnih vrst na različnih območjih, število živali po gospodarstvih, gospodarski pomen in drugo. Težava se pojavi pri vprašanju gospodarske pomembnosti in funkciji določene vrste živali. Rejec ima od ene vrste živali npr. krave druge koristi, kot od kakšne druge vrste živali in lastnosti ne moremo enačiti (Valenčič, 1970).

Preglednica 1: Stalež domačih živali na Kranjskem v letih 1822 do 1910 (povzeto iz del: Novak, 1970; Erben, 1866; Fercej, 1996; Stefančič, 1966)

Leto	Konji	Govedo	Prašiči	Ovce	Koze	Osli in mule	Perutnina
1822		152.635		96.018			
1857	20.753	189.063	94.689	82.068	23.852	320	
1869	19.782	189.540	63.358	85.161	16.555	222	
1880	21.975	225.144	73.130	67.431	15.636	156	
1890	23.771	227.613	94.985	53.462	8.418	195	
1900	24.821	253.836	107.836	38.629	6.384	220	897.000
1910	27.153	226.977	177.300	24.195	4.719	196	974.000

Na Kranjskem so redili veliko domačih živali, ampak največ je bilo goveda. Od leta 1822 do 1919 se je število govedi povečalo za nekaj več kot 70.000 glav. Število prašičev se je od leta 1857 do 1910 povečalo za kar 80.000, vendar se med leti pojavi tudi upadanje števila prašičev. Število ovc in koz se je v tem obdobju zmanjševalo. Razlog je bil omejevanje paše ter dodatni razlog pri ovcah uvoz volne iz drugih držav. Število konj je malenkostno naraščalo (Preglednica 1).

Stefančič (1966) je izračunal, da je bilo leta 1900 na Kranjskem na 1000 prebivalcev 47,6 konj, 452 govedi, 107 ovac, 16 koz, 190 prašičev, 0,4 oslov in mul ter 897 kljunov perutnine.

Zgodovinarji zatrjujejo, da imajo dokaze o močno razvitem perutninarstvu na Kranjskem, Štajerskem in Prekmurju že v 17. stoletju (Novak, 1970). Teh dokazov se je sčasoma nabralo čedalje več in tako je perutnina, ki je bila nekoč priročno plačilno sredstvo za storitve in dajatve, postala v 19. stoletju tržno blago in je seveda pomenilo na prehodu v 20. stoletje pomemben gospodarski dejavnik (Ločniškar, 1998).

Število perutnine je v preglednici 1 podano za leto 1900, bilo jo je 897.000 kljunov, vse perutnine po popisu leta 1910 pa je bilo 974.000. Orožen (1901) navaja, da je bilo leta 1900 v Vojvodini Kranjski 427.862 kljunov domače perutnine (Preglednica 2), od tega 411.432 piščancev, 1.811 gosi, 2.828 rac in 11.791 komadov druge vrste perutnine. Arbeiter (1903a) piše, da je bilo leta 1848 na Štajerskem 1.360.000 kljunov, po popisu leta 1903 samo še 1.200.000 kljunov »kuretine«.

Preglednica 2 : Število perutnine po nekaterih okrajih na Kranjskem v letu 1900 (Orožen, 1901)

Okraj	Število perutnine
Ljubljana	5.790
Postojna	38.914
Kočevje	38.432
Krško	64.785
Kranj	34.582
Ljubljana z okolico	47.753
Litija	36.074
Logatec	22.860
Radovljica	16.899
Novo mesto	55.779
Kamnik	31.016
Črnomelj	34.978
SKUPAJ:	427.862

Leta 1900 so največ perutnine redili v Krškem, kar 64.785 kljunov, kar je predstavljalo 15 % od skupnega števila perutnine v omenjenih okrajih, le 5.790 kljunov perutnine je bilo v Ljubljani, ki je veljala za prestolnico (Preglednica 2). Orožen (1901) je navajal, da se je perutnina redila po vsej Kranjski deželi, veliko na Dolenjskem in da se je veliko jajc izvažalo v sosednje pokrajine.

Ločniškar (1998) navaja, da so perutnino v preteklosti v veliki meri redili na vsaki domačiji predvsem za samooskrbo, prodajali so jo za dobrine kot so bile sol in sladkor. Močnejše zastopana je bila v ravninskih območjih reja rac, gosi in pur. V nekaterih vaseh so imeli gosje pastirje, ki so pasli po zamočvirjenih pašnikih in so pripomogli k zmanjšanju okužb goveda z zajedalci.

Vojvodina Kranjska je bila od 16. stoletja osrednja slovenska zgodovinska pokrajina. Kot upravna enota je bila del Rimsko – nemškega in Avstrijskega cesarstva, Ilirskih provinc in Avstro – Ogrskega cesarstva, dokler ni bila leta 1918 z združitvijo v državo Slovencev, Hrvatov in Srbov kot posebna enota ukinjena (Banovine, 2010).

Preglednica 3: Število perutnine v Dravski banovini (Zavnik, 1979)

Leto	1910	1921	1931	1938 - 1939
Kokoši	1.410.351	1.056.782	1.079.698	1.168.066
Gosi			14.160	14.884
Race			16.160	17.813
Pure			16.863	14.412

Gibanje staleža perutnine v letih popisov od 1910 do 1939 prikazujejo podatki v preglednici 3. Leta 1910 je bilo v Dravski banovini veliko število kokoši, vendar se je v naslednjih letih število zmanjševalo. Od leta 1910 do obdobja 1938 – 1939 je upadlo število kokoši za 17 %.

Dravska banovina je bila ena od devetih banovin v Kraljevini Jugoslaviji od leta 1929 do 1941 na območju današnje Slovenije (Banovine, 2010).

Po podatkih iz leta 1938 je bilo v Dravski banovini 1.143.937 kljunov perutnine, kar predstavlja 5,7 % vse perutnine v tedanji državi. Vodne perutnine, kamor uvrščajo race in gosi, je bilo 29.709 ter 17.154 pur (Gosak, 1938b).

Po podatku iz leta 1938 so v Ljubljano uvozili povprečno 14 milijonov jajc in okoli 100.000 kljunov perutnine in iz teh izračunov pride na vsakega prebivalca v Ljubljani 164 jajc (Gosak, 1938a).

V preglednici 4 je razvidno, da so v brežiškem okraju redili največ perutnine, kar 610 kljunov na 100 ha njivskih površin. Tako veliko številko gre pripisati razvitosti prodaje in bližini močnega trga z Zagrebom, kjer so dobro prodajali perutnino in jajca. Po številu mu je sledil konjiški okraj, s 530 kokoši na 100 ha njivske površine, najmanjše število pa je bilo v novomeškem okraju, le 210 kljunov perutnine na 100 ha njivskih površin. Kot zanimivost se je izpostavilo, da je imela Murska Sobota na 100 ha njivskih površin malo perutnine, glede na to, da je po kmetijski strukturi izrazito poljedelska. Škofja Loka, Radovljica in Laško, manj poljedelski, so imeli razmeroma veliko perutnine. Ptuj in Ljutomer sta imela v letu 1938 na 1000 prebivalcev največ perutnine, kar 1.900.

Preglednica 4: Število perutnine v Sloveniji v letu 1938 (Gosak, 1938b)

Okraj	kljunov perutnine		
	Na 100 ha skupne kmetijske površine	Na 100 ha njivske površine	Na 1000 prebivalcev
Brežice	230	610	1.600
Celje	160	470	900
Črnomelj	80	310	/
Dravograd	90	280	600
Gornji Grad	80	320	900
Kamnik	130	260	800
Konjice	210	530	1.400
Kočevje	60	370	1.300
Kranj	110	260	800
Krško	170	340	1.100
Laško	160	410	600
Litija	130	310	1.000
Ljubljana	130	380	800
Ljutomer	230	450	1.900
Logatec	50	290	800
Maribor desni breg	150	320	700
Maribor levi breg	175	480	1.200
Murska Sobota	190	290	1.600
Novo mesto	130	210	1.200
Ptuj	220	460	1.900
Radovljica	50	430	500
Slovenj Gradec	90	260	700
Šmarje pri Jelšah	160	430	1.100
Škofja Loka	100	450	800
Lendava	230	380	1.600

Po podatkih iz preglednice 5 je imel v letu 1939 največ perutnine ptujski okraj, kar 126.028 kljunov, to je 10,5 % od celotnega števila. Sledi ji Murska Sobota, kjer je bilo 83.776 kljunov ali 8 % in je veljal za drugi najmočnejši perutninski okraj. Sledili so okraji s približno enakim številom perutnine, okoli 68.000 kljunov. To so bili Ljutomer, Krško, levi breg Maribora in Ljubljana. Dve tretjini vse perutnine v Dravski banovini so predstavljali okraji z nad 50.000 kljuni. Sem so spadali Novo mesto, Celje, Brežice in Šmarje, desni breg Maribora ter Doljna Lendava. Ostali predeli so bili na področju perutninarstva manj razviti, kar se je lahko pripisalo temu, da ni bilo dovolj pogojev za pridelavo zrnate krme.

Preglednica 5: Število perutnine v Dravski banovini leta 1939 (Valenčič, 1970)

Okraj	Število perutnine
Brežice	58.564
Celje	56.285
Črnomelj	37.304
Dolnja Lendava	64.848
Dravograd	23.722
Gornji Grad	16.692
Kamnik	35.329
Kočevje	41.399
Konjice	27.758
Kranj	25.129
Krško	67.891
Laško	24.558
Litija	45.535
Logatec	21.173
Ljubljana	69.546
Ljutomer	67.322
Maribor desni breg.	54.620
Maribor levi breg	70.735
Murska Sobota	83.776
Novo mesto	60.778
Ptuj	126.028
Radovljica	22.466
Slovenj Gradec	25.727
Škofja Loka	22.161
Šmarje	51.680
SKUPAJ:	1.201.026

Perutninarstvo se je v povojnih letih hitro obnavljalo. Ferčej (1988) navaja, da je bilo leta 1952 iz Slovenije izvoženih 7,5 milijona jajc in 106 ton perutnine, leta 1953 pa 12 milijonov jajc. Kmetije so leta 1953 redile 87 % perutnine, nekmetije 12 % in državna posestva 1 %.

V začetku petdesetih let je bila v Sloveniji glavna pasma kokoši štajerska kokoš, s približno 20 % staležem, manj zastopane so bile uvožene kombinirane in mesnate pasme (Ferčej, 1988).

Število perutnine se je od leta 1956 do leta 1985 močno povečevalo, ravno tako je bil očiten porast odkupa jajc ter odkupa perutnine. Število perutnine je skupno v obdobju treh desetletij od 1.855.000 naraslo na 13.381.000 živali, odkup jajc se je od 33.342.000 kosov v istem obdobju povečal na 140.125.000 kosov jajc (Preglednica 6).

Preglednica 6: Število perutnine, odkupa jajc in perutnine v Sloveniji (prirejeno po Ferčej, 1988)

Leto	Število perutnine (v 000 živali)	Odkup jajc (v 000 kosih)	Odkup perutnine (ton)
1956	1.855	33.342	72
1965	2.688	36.444	5.910
1975	7.168	89.955	41.092
1985	13.381	140.125	82.702

2.3 SLOVENSKE AVTOHTONE IN TRADICIONALNE PASME DOMAČIH ŽIVALI

Lokalne pasme so tiste pasme živali, ki so v reji na določenem geografskem območju in so prilagojene na klimo, krmo, strukturo in konfiguracijo tega območja ter jih delimo na avtohtone in tradicionalne pasme (Šalehar in sod., 2006).

Avtohtona pasma je tista pasma domačih živali, za katero je na osnovi zgodovinskih virov o pasmi dokazano, da je pasma po izvoru iz ozemlja današnje Republike Slovenije, da je bila Republika Slovenija prvotno okolje za razvoj pasme in da za njo obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da za pasmo vodijo poreklo za najmanj pet generacij ter izvajajo rejska in selekcijska opravila (Šalehar in sod., 2006).

Tradicionalna pasma je tista pasma domačih živali, ki po izvoru ni iz ozemlja današnjw Republike Slovenije oziroma za katero to ni dokazano. Pasma je v Republiki Sloveniji v neprekinjeni reji več kot petdeset let (kopitarji, govedo) oz. trideset let (ostale vrste domačih živali). Za pasmo obstaja slovenska rejska dokumentacija, iz katere je razvidno, da za pasmo vodijo poreklo že najmanj pet generacij in izvajajo rejska in selekcijska opravila. Njeno poimenovanje vključuje besedo »slovenska (i,o)« ali drugo slovensko krajevno ime (Šalehar in sod., 2006).

Zakonska podlaga za načrtno zbiranje podatkov o stanju živalskih genskih virov je:

- Zakon o kmetijstvu (2000)
- Zakon o živinoreji (2002), katerega namen je ureditev živinoreje zaradi prireje kakovostnih živalskih proizvodov, ohranjanja kmetijskih površin v njihovi funkciji, ohranjanje krajine in poseljenosti, sprejemanje posebnih ukrepov in materialnih spodbud, ohranjanje biotske raznovrstnosti v živinoreji in genske banke domačih živali ter zagotavljanje nemotene reje.

Vsebinsko in način vodenja stanja pasem vodi Pravilnik o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji (2004).

Tako so v registru pasem z zootehniško oceno vpisani in zbrani vsi pomembnejši genealoški, morfološki, rejski in selekcijski podatki o pasmi in se izpolnjujejo vsako leto v mesecu decembru. Register vodi organizacija, ki opravlja naloge javne službe genske banke v živinoreji (Register z zootehniško oceno, 2009).

Število vpisanih pasem v register se je v letih 2003 – 2008 povečevalo (Register z zootehniško oceno, 2009):

- Avtohtone pasme: iz 7 na 13;

- Tradicionalne pasme: iz 8 na 16;
- Tujerodne pasme: iz 8 na 16.

Preglednica 7: Pregled najpomembnejših zootehniških ocen po skupinah pasem v slovenskem kmetijstvu v letu 2008 (Žan-Lotrič in sod., 2009)

Skupina pasem	Število pasem	Rejski program	Osnovne zoot.karakteristike	Depozitorij tkiv	PV	Zoot. ocena in ukrepi
Avtohtone	13	12	13	13	5	13
Tradicionalne	16	16	16	7	13	16
Tujerodne	19	13	19	7	6	19
Σ	48	41	48	27	24	48

PV = plemenska vrednost

Analiza najpomembnejših zootehniških ocen posameznih pasem, ki se uporabljajo v slovenski živinoreji in so zapisane v Registru pasem z zootehniško oceno, je pokazala zadovoljivo stanje. Za sedem pasem ni potrjenega rejskega programa in osnovna zootehniška karakterizacija je znana za vseh 48 pasem. Raba pasem in izvajanje rejskih ukrepov sta najpomembnejša dejavnika za učinkovito ohranjanje živalskih genskih virov. V gensko banko in situ je vključeno devet avtohtonih pasem, v depozitorij tkiv pa 27 pasem. Plemensko vrednost redno izračunavajo pri polovici pasem, zootehniške ocene in ukrepi so sprejeti pri 48 pasmah (Preglednica 7).

2.3.1 Seznam avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali v Sloveniji

Avtohtone pasme so (Šalehar in sod., 2006):

Konji: lipicanski konj, posavski konj, slovenski hladnokrvni konj,

Govedo: cikasto govedo,

Ovce: bovška ovca, istrska pramenka, belokranjska pramenka, jezersko solčavska ovca,

Koze: drežniška koza,

Prašič: krškopoljski prašič,

Kokoši: štajerska kokoš,

Ribe: soška postrv,

Čebele: kranjska čebela (*Apis mellifera carnica*, Pollmann, 1879),

Psi: kraševac, istrski gonič, posavski gonič, koroški žigec.

Tradicionalne pasme so (Šalehar in sod., 2006):

Konj: ljutomeski kasač, haflinški konj,

Govedo: slovensko rjavo govedo, lisasto govedo,

Ovce: oplemenjena jezersko solčavska ovca,

Koze: slovenska sanska koza, slovenska srnasta koza,

Prašič: slovenska landrace (linija 11), slovenska landrace (linija 55), large white (linija 22).

Kokoši: slovenska grahasta kokoš, slovenska srebrna kokoš, slovenska rjava kokoš, slovenska zgodaj operjena kokoš, slovenska pozno operjena kokoš, slovenska pitovna kokoš.

2.3.2 Ogroženost slovenskih avtohtonih pasem domačih živali

O stopnji ogroženosti pasem govori 5. člen pravilnika. Organizacija na podlagi podatkov v registru za vsako pasmo enkrat letno oceni stopnjo ogroženosti. Za ocenjevanje uporabljajo število čistopasemskih plemenic, vpisanih v rodovniško knjigo (Zakon o živinoreji, 2002).

V preglednici 8 lahko vidimo, da je bilo leta 2008 po stopnji ogroženosti kritičnih pet pasem, ogrožene so bile tri, ranljive štiri, tveganih šest pasem in neogroženih devet pasem. Leta 2008 so bili kritično ogroženi konji in prašiči. Pri konjih sta to bila lipicanski in posavski konj ter med prašiči krškopoljski prašič. Cikasto govedo je bilo na tvegani stopnji ogroženosti. Pasma belokranjska pramenka in drežniška koza sta bili v 2008 ogroženi. Le pri prašičih mora biti v rodovniški knjigi pod 100 plemenic, da spadajo v kritično skupino, pri ostalih vrstah je kriterij precej višji.

Preglednica 8: Stopnja ogroženosti slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasem v letu 2008, brez čebel in psov (Žan-Lotrič in sod., 2009)

	Govedo	Konji	Prašiči	Ovce	Koze	Kokoši	Σ
Stopnja ogroženosti							
Kritična		3 < 300*	2 < 100				5
Ogrožena		1 500		2 500			3
Ranljiva		1 900				3 500	4
Tvegana	1 750			1 1500	2 1500	2 1000	6
Neogrožena	2		2	2	1	2	9
Σ	3	5	4	5	3	7	27

* kriterij števila plemenic v rodovniški knjigi

Za štajersko kokoš je bila stopnja ogroženosti od leta 2004 do 2009 tvegana, leto 2005 je v centralnem registru pasem z zootehniško oceno navedeno, da je bila neogrožena (Terčič in Holcman, 2009b).

2.4 SLOVENSKA AVTOHTONA PASMA KOKOŠI – ŠTAJERSKA KOKOŠ

Po podatkih iz Registra pasem z zootehniško oceno se ocena staleža avtohtone pasme štajerske kokoši v zadnjih letih ni spreminjala. Podatki iz leta 2008 kažejo, da so v Sloveniji redili 1000 čistopasemskih živali, ravno tako pa se je pasma redila tudi izven Slovenije, v Avstriji in na Hrvaškem. V letih 2004, 2006, 2007 in 2008 je bila stopnja ogroženosti tvegana, le v letu 2005 je bila štajerska kokoš neogrožena (Terčič in Holcman, 2009b)

V registru pasem z zootehniško oceno so opisani osnovni podatki, ki izpostavljajo najpomembnejše morfološke in biološke lastnosti pasme. Podatke vodijo od leta 2004. Za pasmo je značilno, da ima čop iz podaljšanih peres za grebenom. Pri petelinu je bolj redek in iz daljših peres, medtem ko je pri kokoših bujnejši. Nesnost štajerske kokoši je skromna, le 130 do 160 jajc v obdobju enega leta. V farmski reji znese manj jajc kot na kmečkem dvorišču, kjer se lahko prosto pase. Jajčna lupina je slonokoščene barve, jajca so drobna, povprečno tehtajo 55 g. Za štajersko kokoš velja, da je pogumna in živahnega temperamenta, posebnost je večja odpornost na bolezni in si lahko sama išče krmo (Terčič in Holcman, 2009b).

Na Svetu za živinorejo je bil rejski program za štajersko kokoš potrjen 24.11.2005. Program daje velik poudarek na izboljšanju nekaterih njenih proizvodnih lastnosti. V ospredju sta nesnost in masa jajc, dve lastnosti v katerih štajerska kokoš zaostaja za drugimi nesnicami. Proizvodne lastnosti vsako leto pregledujejo, merijo maso jajc ter beležijo spolno dozorelost. Preizkusi proizvodnosti se izvajajo kot lastna preizkušnja na selekcijski farmi in v pogojih reje (Terčič in Holcman, 2009b).

V letu 2004 so za register pasme izračunali plemensko vrednost samo za nesnost in maso jajc, od leta 2005 pa so dodali še druge lastnosti za izračunavanje plemenske vrednosti, telesno maso pri 20. tednih starosti, spolno dozorelost, število znesenih jajc do 245. dneva starosti, maso jajc in barvo jajčne lupine (Terčič in Holcman, 2009b).

V rejskem programu je za štajersko kokoš kot posebna lastnost navedena odpornost na bolezni ter prilagojenost na skromne pogoje reje, kar opisuje že veliko avtorjev v preteklosti (Terčič in Holcman, 2009b).

Od leta 2004 so navedeni kratkoročni in ravno tako dolgoročni ukrepi za ohranjanje pasme in biotske raznovrstnosti v živinoreji: preprečevanje parjenja v sorodstvu in ureditev sprememb v uredbi za ukrepe Programa razvoja podeželja, ki ga izdaja Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, da so upravičenci za plačilo tisti, ki redijo vsaj 30 odraslih živali (Terčič in Holcman, 2009b).

Število rejcev štajerske kokoši, ki so vložili zahtevek za kmetijsko okoljska plačila – reja avtohtonih in tradicionalnih pasem domačih živali pada. V letu 2004 je bilo rejcev, ki so vložili zahtevek za štajersko kokoš devet, leta 2008 le še dva. Razlog so stroge uredbe za ukrepe Programa razvoja podeželja, ki določajo, da so upravičenci za plačilo tisti, ki redijo vsaj 100 odraslih živali (Perpar, 2009).

Preglednica 9: Register pasem in zootehniška ocena za štajersko kokoš v obdobju od 2004 do 2008 (Terčič in Holcman, 2009b)

	Leto				
	2004	2005	2006	2007	2008
Ocena staleža čistopasemskih živali v decembru	1000	1300	1000	1000	1000
Genska banka In situ					
Število čistopasemskih plemenic v decembru	182	236	250	313	312
Število čistopasemskih plemenjakov v decembru	20	53	44	23	31

Iz preglednice 9 je razvidno, da je bilo največje ocenjeno število čistopasemskih živali v letu 2005, kar 1300 kljunov. Pri številu čistopasemskih plemenic je vidno, da je število naraščalo, medtem ko je število plemenjakov nihalo.

3 MATERIAL IN METODE

Za osvetlitev zgodovine slovenske avtohtone pasme – štajerska kokoš sem poiskala zgodovinske vire o njenem nastanku in o njeni reji na ozemlju današnje Republike Slovenije. Glavni vir so bili prispevki k bibliografiji »Slovenske knjige in tiski s področja živinoreje«, ki zajemajo obdobje do leta 1945 in so v obnovljeni obliki dosegljivi na digitalni knjižnici Slovenije, DLIB.si. – Šalehar (2010) ter »Zgodovinski viri o slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasmah – do leta 1945«, ki jih je zbral in uredil Šalehar (2009). S tem pregledom sem dobila prve osnovne izhodiščne bibliografske podatke, ki so usmerjali moje delo pri pregledu gradiv in virov, ki so shranjeni po različnih knjižnicah v Sloveniji. Vso gradivo, ki je v zgoraj omenjenih prispevkih navedeno, je pregledano, prekopirano in urejeno ter zbrano v posebni bazi na Oddelku za zootehniko, Biotehniške fakultete. Nekaj serijskih publikacij in knjig s področja živinoreje je dosegljivih tudi na digitalni knjižnici Slovenije, DLIB.si.

Oddelk za zootehniko, Biotehniške fakultete od leta 2005 zbira, išče in odkriva za vse slovenske lokalne pasme (avtohtone in tradicionalne) domačih živali zgodovinske vire, ki dokazujejo nastanek in rejo na ozemlju današnje Republike Slovenije. Začetno izhodišče je bila baza informacij, ki jih je zbrala »Slovenska retrospektivna bibliografija člankov (Bibliografski opisi člankov iz obdobja 1797 – 1945)« Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK).

Preglednica 10: Spisek serijskih publikacij o slovenskih lokalnih (avtohtonih in tradicionalnih) pasmah do leta 1945, dosegljivih na digitalni knjižnici Slovenije

Naslov in kraj izdajanja vira	Leta izhajanja	Kje
Kmetijske in rokodelske novice (Ljubljana)	1843 - 1902	WWW.DILB.SI
Slovenski gospodar – gospodarstvena priloga (Maribor)	1867 - 1941	WWW.DILB.SI
Štajerc (Ptuj)	1900 - 1918	WWW.DILB.SI in UKM

V preglednici 10 so podane tri serijske publikacije, ki so dosegljive na digitalni knjižnici Slovenije, DLIB.si., ki sem si jih ogledala in uporabila. Ostale uporabljene serijske publikacije so podane v preglednici 11 z letom izhajanja ter navedbo knjižnice, kjer so dosegljive.

Preglednica 11: Spisek serijskih publikacij do leta 1945

Naslov in kraj izdajanje vira	Leta izhajanja	Kje
Domovina (Ljubljana)	1918 - 1941	NUK, SK, UKM
Gospodarski glasnik za Štajersko (Gradec)	1884 - 1918	UKM, CE
Kmečko delo (Ljubljana)	1938 - 1941	NUK, UKM
Kmetovalec (Ljubljana)	1884 - 1944	NUK
Kmečka žena (Maribor)	1937 - 1941	KR, CE
Kmetski list (Ljubljana)	1925 - 1941	UKM
Mali gospodar (Ljubljana)	1939 - 1943	KR, SK
Perutninar (priloga Kmetovalcu)	1913 - 1914	
Prijatelj živali (Ljubljana)	1933	NUK
Rejec malih živali (Šinkov turn)	1934 - 1939	KR
Slovenski gospodarski list (Celje)	1934 - 1935	CE
Štajarski gospodar (Gradec)	1869 - 1878	UKM
Štajarski gospodar (Maribor)	1941 - 1945	UKM
Živinarev glasnik (Beograd)	1931 - 1934	BG
Živalca (Ljubljana)	1933 - 1939	KR

BG= Beograd, CE= Celje, KR = Kranj, NUK = Narodna in univerzitetna knjižnica, SK = Slovanska knjižnica, UKM = Univerzitetna knjižnica Maribor

Gradiva smo iskali tudi preko COBIB.SI, vzajemne bibliografsko – kataložne baze podatkov. Veliko knjig s področja perutninarstva smo našli tudi v knjižnici Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 POIMENOVANJE PASME

V literaturi so uporabljali za štajersko kokoš naslednja imena:

- štajerska kokoš,
- štajerka,
- štajarska kokoš (Štajarska kokoš, 1878),
- staroštajerka (Gosak, 1934b; Wenko, 1935),
- celjska kokoš (Wenko, 1935), celjanka (Arbeiter, 1903b),
- sulmtaler (Schmidt, 1985), sulmdolka (Wenko, 1935), sulmtalka (Rohrman, 1914), sulmska kokoš (Arbeiter, 1903b), sulmtalska kokoš (Štajerska kura, 1905),
- kmečka kokoš (Ločniškar in Vrečko, 1955),
- štajerska kmetska kokoš (Štajerska kmetska ..., 1885),
- domača šopka (Wenko, 1935),
- štajerska deželna kokoš (Martiny, 1902, A., 1903; Arbeiter, 1903b; O reji štajerske kuretine, 1903),
- hasnovita štajerska kokoš (Poročilo prvega štajerskega perutninorejskega društva, 1903),
- domačegrudna kokoš (Wenko, 1933b; Gosak, 1934c; Stoklas, 1934; Zidanšek, 1936).

Na Štajerskem so redili tri linije kokoši (Arbeiter, 1903b; Štajerska kura, 1905):

- Štajerska kokoš: Plemenitica, fazanka tudi gorska ali kamna kokoš,
- Štajerska kokoš: Sulmska kokoš
- Štajerska kokoš: Celjanka

Poreklo štajerske kokoši je razvidno iz njene zgodovine. Nastala je pod vplivom krajevnih razmer v času večstoletnega razvoja in se prilagodila na take razmere (Ločniškar in Vrečko, 1955).

Domovina štajerske kokoši ni le Štajerska ampak so jo gojili po vseh alpskih deželah od Donave do Jadranskega morja in celo v Panonski nižini ter po planinskih deželah, po Krasu, Hrvaškem Zagorju in preko Mure na Ogrskem (Kodrič, 1938).

Wenko (1935) piše, da je bila štajerska kokoš izmed vseh srednjeevropskih kokoši na dobrem glasu že mnoga stoletja pred uvozom prvih tujih pasem.

Štajerka kokoš se je v svoji zgodovini na Slovenskem večkrat znašla v krizi. Vedno pa so se našli posamezniki, ljubitelji, ki so jo rešili. Navdušena zagovornika štajerske kokoši, katerima lahko pripišemo največ zaslug za ohranitev pasme, sta Nemca, Armin Arbeiter, ki je deloval v Gradcu in Emanuel Martiny, ki je delal v Celju, pozneje je delo nadaljeval v Mariboru. Uspelo jima je povezati rejce v društva in opozoriti oblast na pomembnost ohranitve pasme (Wenko, 1935; Ločniškar in Vrečko, 1955; Paljk, 1940a).

Leta 1897 je Arbeiter domačo kokoš poimenoval celjska kokoš, ker se je takrat v velikem številu pojavljala v okolici Celja. Takratna celjska kokoš je bila razmeroma težka, 2,5 kg in je združevala lastnost dobre nesnice in dobre »mesovnice«. Rejci v okolici Gradca so začeli z rejo štajerske kokoši, ki so bile izrazito lahke in so jih poimenovali staroštajerke oz. altsteirer (Wenko, 1935; Paljk, 1940a).

Štajerska kmetijska družba je v sodelovanju z Arbeiterjem in Martinyem leta 1902 sklenila, da se odpravi imeni celjska kokoš in staroštajerka in da se odslej naprej na vsem področju Štajerske dežele priporoča in razširja domača kokoš s pasemskim imenom štajerka, ravno tako je bil na isti seji določen vzorni pasemski opis, ki je za štajersko kokoš trdil, da je majhna, sloka in nežna postava veljala za veliko napako (Wenko, 1935).

Pojavljali so se tudi ugovori proti štajerski kokoši, češ da nese drobna jajca, da je lahka kokoš, neizenačena v perju, da uhaja iz ograde in ni »kozmpolitanska«, vendar v članku »Anketa o reji štajerske kokoši« (1933) v ugovor kritiki pišejo, da je v vsaki pasmi nekaj slabih lastnosti, ki se jih da sčasoma z odbiranjem odpraviti.

4.2 BARVNI TIPI ŠTAJERSKE KOKOŠI

Po barvi perja so razlikovali tri barvne tipe štajerske kokoši: rdeče rjavo, kamor so spadale jerebičasta, rjava, sulmtaler in/ali pšenična kokoš ter belo in grahasto (kukavičjo). Takrat je bila najbolj razširjena rdeča štajerska kokoš, ker je dopuščala glede barve perja največ svobode (Wenko, 1935).

Pri barvnem tipu rdeče rjave štajerske kokoši so razlikovali tri barvne odtenke: jerebičarko v barvi divje kokoši z zlatim ali oranžnim perjem na vratu, rdeče rjavo z nekoliko svetlejšim perjem in s temnim vratom ter »rumenko« ali pšenično kokoš, ki je bila bolj svetle barve na področju reke Sulm (Wenko, 1935; Paljk, 1940b).

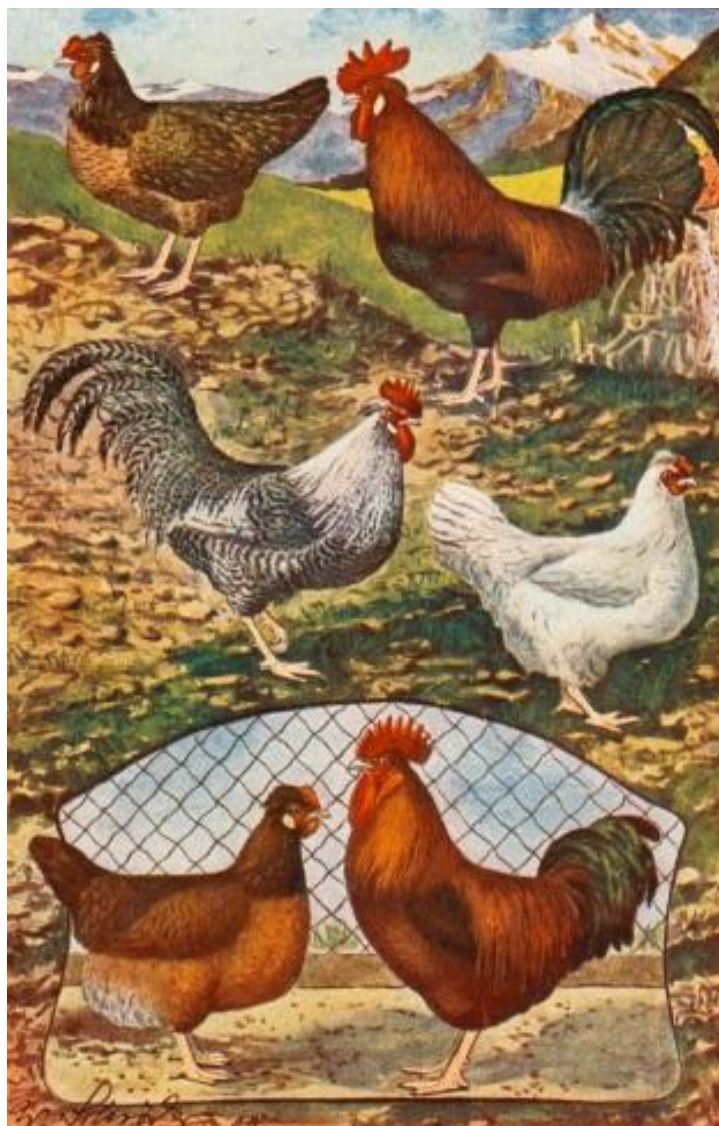
Martiny (1903) navaja tri barvne tipe štajerske kokoši: bela (steierer weiss), rdeča (steierer rot) in grahasta (steiere gesperbert), medtem ko Pauly (1910) opisuje rdečo, belo, grahasto in še črno štajersko kokoš. V članku »Štajerska kura« (1903) opisujejo poleg zlatobarvne še srebrno- in belovratno, belo, kraguljčasto (kukavičje barve) in še črno-barvno varianto. Vse je odlikovalo enakomerno, lepo zaokroženo telo, ki je krepko.

Bajkov (1933) opisuje tri barvne tipe: jerebičasto, pri kateri je petelin imel temna prsa in zlat vrat, kokoš z zlatim in temno rjavim vratom, rjavo štajersko kokoš, ki se je predvsem nahajala v okolici Celja in še belo ter grahasto kokoš.

Krištof (1933) navaja, da je na Štajerskem bila v večini zastopana jerebičasta kokoš s 60 %, pšenična s 30 % ter rjava štajerska kokoš z 10 % .

Grahasta štajerka je grahaste oz. kukavičje barve, sicer je enaka rdeče rjavi štajerski kokoši (Wenko, 1935).

Slika 2 prikazuje različne barvne tipe štajerske kokoši. Avtor je napisal, da je zgoraj altsteirer oz. staroštajerka, na sredini je Cillier ali celjska kokoš, spodaj je sulmtaler kokoš.

Slika 2: Barvni tipi štajerske kokoši (Klessner, 1921)

Slika 3 prikazuje celjsko kokoš, ki so jo vzredili iz domačih deželnih kokoši v Spodnjem in Srednjem Štajerskem. Telo je bilo večje in bila je na daljših nogah. Masa petelina je bila do 3 kg, kokoši do 2,5 kg ali več. Na leto so znesle 160, tudi do 200 jajc, masa jajc je bila od 53,3 do 80 g, povprečna masa jajc je bila 57 g. Peteline je bilo lahko kopuniti, kopuni celjske kokoši so tehtali od 3 do 4 kg. Bile so bele ali »rujave pikaste« oz. kukavičje (Navod k gojitvi štajerske kure, 1903; Štajerska kura, 1905; Beeck, 1908; Wenko, 1935). Celjske kokoši so bile dobre nesnice, še posebno v zimskem času. Masa jajca je bila v povprečju okoli 57 g (Klessner, 1921).

Slika 3: Cillier Huhn oz.celjska kokoš (Arbeiter, 1908a)

4.2.1 Jerebičasta ali staroštajerska kokoš

Jerebičasta štajerka je ime dobila po barvi perja (Slika 4, 5 in 6), ki je značilna za divjjo kokoš in ker so nekateri mislili, da je to prva oblika tipa staroštajerke. Avstrijci ji pravijo altsteirer, Slovenci so jo poimenovali jerebičasta štajerka (Ločniškar in Vrečko, 1955).

Schmidt (1985) navaja, da je altsteirer – ta nesna in mesna kokoš, že leta 1894 dobila osnovni opis. Petelin je imel naglavno perje, čop, vrat in sedelce rjavo rdeče, na hrbtu temno do rdeče rjavo barvo, na spodnji strani telesa je bil črn. Primarna peresa so bila črna z rjavim zunanjim robom in sekundarna peresa znotraj črna in zunaj rjava. Kokoš je imela rjavo barvo telesa s črno poškrapljenimi črtami. Prsa so bila v barvi lososa v zadnjem delu od nog do repa je bila siva. Razmerje trupa dolžina : širina : globina je 8 : 5 : 3 (Schmidt, 1985).

Staroštajerka oz. jerebičasta kokoš je srednje velika kokoš, z dolgim telesom, globokimi prsmi in kratkimi nogami. Imajo enostaven, pokončen, srednje velik greben, bele in okrogle priuhke, štiri prste, med prsti rdeča barva. Karakteristični znak je prisotnost daljših peres za grebenom petelina in čopa pri kokoši. Nesnost je bila od 140 do 160 jajc na leto, povprečna masa 58 do 60 g (Murauer, 1914).

Dandanes jerebičasta štajerska kokoš znese od 130 do 160 jajc na leto (Kompan in sod., 1999), v posameznih jatah tudi do 215 jajc (Terčič in Holcman, 2009a) s povprečno maso jajc 55 g.

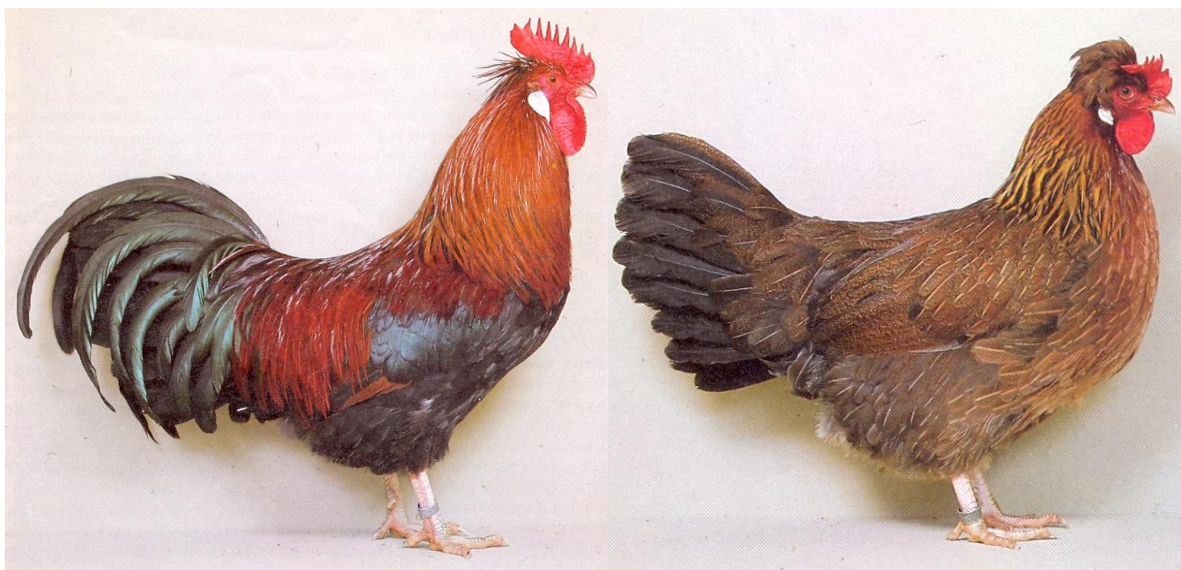

Slika 4: Staroštajerska kokoš (Arbeiter, 1908a)

Petelini so z rdečim ali zlatim vratom, temnimi prsmi in trebuhom, lesketajoč hrbet je rjav. Kokoš je jerebičaste barve po hrbtu in vratu, prsi in trebuh so svetlo rjave barve, puh je sive barve (Murauer, 1914; Ločniškar in Vrečko, 1955).

Slika 5: Staroštajerska kokoš (Pauly, 1910)

Slika 6: Staroštajerska kokoš (Schmidt, 1985)

4.2.2 Rjava štajerska kokoš

Na sliki 7 prikazana predstavnica rjave štajerske kokoši se ujema s pasemskim standardom, ki je bil leta 1930 sprejet v Celju. Čop je sestavljen iz podaljšanih peres za grebenom, vendar ne sme biti prevelik, priuhka srednje velika in bela, greben čim manjši in enoguben ter pokončen, ter pri kokoših nekoliko upadel. Noge s štirimi prsti, gole, finih kosti ter svetlordečkaste. Kokoš v splošnem rjava, perje na vratu nekoliko temnejše, bela peresa v perutnicah niso dovoljena, torej »rjava je ta prava«. Mora biti enobarvna, najbolj je bila priljubljena »rjastorjava« (Zidanšek, 1931).

Paljk (1938) piše, da so prvotne evropske in sredozemske kokošje pasme nesle bela jajca, ravno tako tudi štajerska kokoš. Je mnenja, da je to lahko pokazatelj pasemske čistosti rjave štajerske kokoši. Sicer obstajajo tudi kokoši, ki nesejo svetlorumena in rjava jajca, kar je posledica križanja z drugimi pasmami, prevsem azijsko skupino.

Slika 7: Rjava štajerska kokoš v Ločah (Arhiv PRC za perutninarstvo)

4.2.3 Sulmtaler kokoš

Sulmtaler kokoš izhaja iz štajerske domače kokoši, ki je bila med leti 1865 in 1875 s križanjem med pasmami košin, houdan in dorking izboljšana na telesno maso. Iz tega nastane ime štajerska težka kokoš, ki jo je vzreditelj iz Gradca Armin Arbeiter leta 1900 poimenoval sulmtaler (Schmidt, 1985). Wenko (1935) jo poimenuje tudi sulmdolka, ki je »težka, mesnata kokoš, zelo požrešna, za pašo manj prikladna in zato v kmečke prilike ne spada«.

Na Srednjem Štajerskem v Sulmski dolini in Slovenskih Goricah so redili kokoš, ki se je posebno dobro pitala in postala pitovna kokoš (Arbeiter, 1903b; Štajerska kura, 1905; Wenko, 1935). V »Navod k gojitvi štajerske kure« (1903) pišejo, da so kokoši v dolini Sulm, okoli Voitsberga in Gr. – St. Floriana velike, navadno »zemeljske ali svetlo rujave« barve, čokate in zelo širokopsne. Petelini imajo rdeče ali rdečerumeno perje. Je bila ena najboljših kokoši za pitanje ampak slabša za nesnost. To so bile zelo globoke in široke kokoši. Barvni vzorec je bil pšeničnobelega do rdečorjave barve. S temnorjavim vratom in črnimi peresi v repu in perutih. Zaradi odličnega mesa je spadala med najboljše pasme sveta (Ločniškar in Vrečko, 1955).

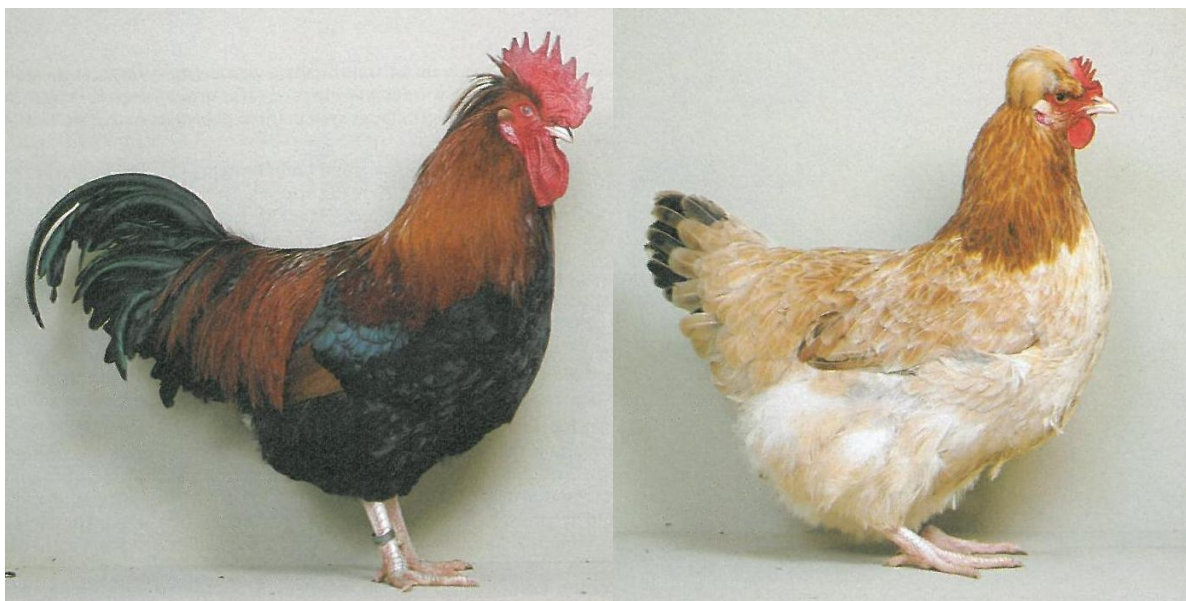

Slika 8: Sulmtaler kokoš (Arbeiter, 1908a)

Natančneje barvo te kokoši opisuje Schmidt (1985). Barva je bila zlatopšenična, rjavo rdeč čop, vrat in perje na sedelcu, pri petelinu črno perje na prsih, trebuhu, repu in bedrih, kostanjeve barve na hrbtu. Črna peresa so imela zelenkast odsev. Kokoši so imele rumeno pšenično osnovno barvo, zlato rjav vrat in nekoliko svetlejši spodnji del telesa. Peresa repa so na koncu sivo črne barve (Slika 8 in 9).

Sulmtaler petelin je bil težak 2,5 do 4 kg, kokoš 2,5 do 3,5 kg. Masa jajc je bila v povprečju 55 g (Schmidt, 1985). Kopuni sulmtaler kokoši so tehtali do 5,5 kg, mlade pitane jarčke (pulari) v starosti od šest do sedem mesecev pa do 3,5 kg (Narebi Rainer, 1922).

Zaradi pomanjkanja krme med vojno in zaradi smrti zagovornika Armina Arbeiterja je sulmtaler kokoš počasi izginjala tudi pri nas, ter tudi v avstrijskem delu Štajerske (Wenko, 1935). Rejci v Avstriji, v dolini reke Sulm, so pripomogli k temu, da so ponovno začeli obujati rejo in so rešili sulmtaler kokoš pred izumrtjem. Pod pokroviteljstvom podjetja Sulmtaler Vermarktungs GmbH in v sodelovanju z univerzama v Mariboru in Ljubljani ter v okviru Evropske unije želijo ponovno uvesti rejo sulmtaler kokoši, prav tako pa so sprejeli varnostne ukrepe, da bi preprečili ponovno pozabo in ji povrnili nekdanji položaj »kulinarične grbovne živali Štajerske« (Sulmtaler, 2010).

Slika 9: Sulmtaler kokoš (Schmidt, 1985)

4.2.4 Bela štajerska kokoš

Bela štajerska kokoš ima na vratu in ob straneh perje nekoliko zlato obarvano. Je bila zelo priljubljena kot tržno blago za meso, posebnost je nežnost mesa (Pauly, 1910; Wenko, 1935). Zaradi bele barve perja je bila odbira lažja, ker ni bila potrebna presoja barvnih odtenkov in so se lahko posvečali izboljšanju gospodarskih lastnosti (Ločniškar in Vrečko, 1955).

Bela štajerska kokoš je bila zelo »priporočljiva« za rejo, ker je bila težja kot štajerke drugih barv. Dvoletne kokoši so bile težke preko 3 kg in so nesle preko 150 jajc letno z maso 60 g. Piščanci so se hitro razvijali in koža je bila bele barve. Bela barva perja je zaželjena, ker je selekcija mnogo lažja in ne nastanejo različne nianse barv in vzorcev kot pri drugih pasmah (Krištof, 1933). Na sliki 10 sta v ozadju vidni tudi štajerski kokoši bele barve.

Slika 10: Jata belih in jerebičastih štajerskih kokoši (Arhiv PRC za perutinarstvo)

4.3 OPLEMENJEVANJE PASME

Večji del evropske celine ter dežele okrog Sredozemskega morja je od nekdanj zavzemala lahka, temperamentna kokoš – jajčarica. To obdobje je trajalo dokler niso v sredini 18. stoletja začeli uvažati razne tuje težke azijske pasme in so najprej v Ameriki in Angliji, ter kasneje v Evropi ustvarjali nove srednje težke pasme. Obdobje, krajše od 100 let je privedlo do tega, da so prvotne pasme v Evropi, razen malih ostankov, izginile (Wenko, 1935).

Skozi različna obdobja se je pojavljalo vprašanje ali naj gojimo čistopasemske živali ali se rejci raje poslužujejo križanja. Vprašanje je bilo »pereče«, posledično razdelilo rejce v dva tabora, namreč privrženec čiste štajerske kokoši ter zagovornike križanja kakor navaja Arbeiter (1902).

S križanjem domače štajerske kokoši v drugi polovici 19. stoletja s tujimi pasmami oz. petelini azijskih pasem so dobili skupek različnih pasem v najrazličnejših barvah, velikosti, lastnostih, tako dobrih kot slabih. S tem je bila narejena ogromna škoda domači štajerski kokoši (Paljk, 1938).

Martiny (1902) navaja, da so že pred letom 1879 uporabljali pasme paduanska, kokinška in italjanska kokoš za križanje. Z ustanovitvijo I. Štajerskega perutninskega društva je glede na križanje razdelilo Štajersko na tri okoliše: Gornja Štajerska je za križanje priporočala pasmo brahma, Srednja Štajerska houdan ter Spodnja Štajerska pasmo dorking. Pasm brahma in houdan sta bili označeni za »kvarljivca« štajerske kokoši, dorking je na Spodnjem Štajerskem kazal dobre rezultate, dobro prilagoditev na podnebje, vendar so tudi to pasmo spoznali za škodljivo zaradi velikega pogina piščancev.

Glavni povzročitelj in začetnik slovesa štajerske kokoši je bil kopun štajerske kokoši, ki so ga na veliko izvažal v druge države in veljal za »namizno slaščico« prve vrste. Ravno pri

kakovosti in okusu kopunjega mesa so videli, kako slabo je vplivalo križanje. Pritožbe dunajskih trgovcev s perutnino, ki so pasme houdan, dorking, langshan, orpington, plimut kopunili in imeli velik pogin, so ponovno zahtevali, da želijo čistopasemske kopune štajerske kokoši (Arbeiter, 1902).

V »Domače kokoši naj imajo prednost« (1938) pišejo, da bi bilo nesmiselno iskati in uvažati tuje pasme kokoši, ker verjetno pri nobeni ne bi našli združenih toliko dobrih lastnosti, kot pri naši štajerski kokoši.

4.4 SPODBUJANJE REJE

Že leta 1879 so v Gradcu ustanovili štajersko perutninarsko društvo, ki je imelo nalogo, da »potujčevanje domače kokošjereje pospešuje« (Wenko, 1935).

Leta 1903 so pri Štajerski kmetijski družbi ustanovili oddelek za perutninarstvo, katerega naloga je bila, da spodbuja in priporoča rejo štajerske kokoši in skrbi za nabavo plemenskih živali. Skrbeli so za razdeljevanje jajc in plemenskih živali kmetom, vendar je prva svetovna vojna skoraj uničila ves trud in rejo čistopasemskih štajerskih kokoši (Zupanc, 1938; Wenko, 1938; Ločniškar in Vrečko, 1955). »Naj bo na naših dvoriščih le enotna domača štajerska kokošja družina, ki najbolje hrano izrablja, daje veliko jajc, dobro meso in je tudi živ kras naših domov« (Kodrič, 1938).

Za prihodnost štajerke in njeno razširjenost so bili odločilni tudi trije kongresi, 8. mednarodni kongres na Dunaju leta 1907, kongres rejcev perutnine v Gradcu leta 1908 ter kongres rejcev štajerske kokoši leta 1913 v Mariboru. S sodelovanjem izkušenih rejcev, strokovnjakov s področja živinoreje ter predvsem Armina Arbeiterja so na vseh kongresih pustili pozitiven vtis o štajerski kokoši (Zupanc, 1938).

Od leta 1904 do 1913 je tedanja oblast s pomočjo kmetijske družbe brezplačno razdelila 3823 petelinov, 3965 kokoši in 51.810 valilnih jajc (Zupanc, 1938). S ponovnim počasnim razširjanjem štajerske kokoši so pričeli šele leta 1929. S pomočjo razstav, izobraževanjem, predavanji, članki, knjigami in s subvencijami so izboljšali rejo in razširjali pasmo (Ločniškar in Vrečko, 1955).

Do leta 1929 je bila Slovenija politično razdeljena na dve upravi, mariborsko in ljubljansko. Velik posluš za razvoj štajerske kokoši je imela mariborska oblast, medtem ko je ljubljanska oblast podpirala uvoz in razvoj tujih pasem. Šele po letu 1929, ko sta se obe upravi združili v banovino, se je začelo perutninarstvo razvijati po istih načelih, na ohranjanju štajerske kokoši. Deloval je zlasti Josip Zidanšek kot glavni kmetijski referent in Martin Zupanc kot živinorejski referent (Wenko, 1935).

Wenko (1938) citira: »S končnim ciljem, da mora štajerka zagospodariti na slehernem kmečkem dvorišču v banovini«. Istega mnenja so Paljk (1936), Zupanc (1938) in Gosak (1938).

Štajersko kokoš so tudi predstavljali v inozemstvu, kjer je osvojila razna priznanja in nagrade. Najbolj odmevni so bili 4. svetovni kongres oziroma razstava v Londonu leta 1930, 5. svetovni kongres oz. razstava v Rimu leta 1933 ter 6. svetovni kongres oz. razstava v Leipzigu leta 1936 (Zupanc, 1938; Gosak, 1938a; Haller, 1952; Ferčej, 1988).

Wenko (1933b) navaja, da so leta 1932 razdelili 520 petelinov in jarčk, spomladi leta 1933 je bilo odbranih 15.894 valilnih jajc.

Kraljeva banska uprava je izdala odlok za vse šolske upravitelje, v katerem zahteva, da morajo na šolskih dvoriščih gojiti samo kokoši rjave štajerske pasme (Zidanšek, 1936). Do novembra 1934 morajo s šolskih dvorišč odstraniti vse peteline tujih pasem, ter do novembra 1937 vse kokoši tujih pasem. S tem ko so se šole ukvarjale z rejo štajerske kokoši, so lahko bile vzgled drugim (Gradišnik, 1934).

Ravno tako Gosak (1934c) piše, da je kraljevska banska uprava razdelila večje število valilnih jajc selekcionirane kokoši rjave štajerske kokoši z namenom, da izboljšajo in čimprej razširijo »domačegrudno« kokoš po vseh krajih Dravske banovine. Razdeljevali so jajca samo tistih kokoši, ki so na leto znesle vsaj 140 jajc in je bila povprečna masa jajc 57 g.

Iz rejskih središč so rejci po znižani ceni dobivali plemenske živali in valilna jajca. Med prosilce so na leto razdelili okoli 18.000 valilnih jajc in 800 plemenskih petelinov in kokoši. To je precejšen dokaz, da se je banska uprava žrtvovala za razvoj in obstoj reje štajerske kokoši (Saleški, 1937).

Slika 11 prikazuje banovinske kmetijske zavode in rejska središča od leta 1936 do leta 1938, ki so selekcionirali štajersko kokoš. Večji banovinski kmetijski zavodi so bili: Banovinska vinarska in sadjarska šola Maribor, Banovinski kmetijski šoli iz Št. Jurij in Grm pri Novem mestu ter Banovinski gospodinjski šoli Male Loke in Svečina. Največ rejcev, ki so imeli rejska središča je prihajalo iz Konjic in Maribora, par rejskih središč se je nahajalo tudi v Brežicah, Celju, Kamniku, Litiji, Ljubljani, Ljutomeru, Ptujju, Slovenj Gradcu in Šmarju pri Jelšah (Prireditveni odbor ..., 1938).

Slika 11: Kokošjerejska središča v Dravski banovini, ki so selekcionirala štajersko kokoš (Arhiv PRC za perutninarstvo)

Leta 1938 je bilo v Dravski banovini 38 perutninskih rejskih središč in z banovsko subvencijo je bilo v jeseni leta 1937 razdeljeno 470 petelinov in 315 kokoši (Gosak, 1938b).

Pri izbiri pasem za rejo imajo v štajerski kokoši odlično alternativo in odličen material, za pasmo leghorn se lahko zamenja bela štajerska kokoš, za plimutko grahasto štajerko, za rodajland rjavo štajerko, za zamenjavo italijanke in druge pa najboljše selekcionirano jerebičasto štajersko kokoš. Rejci grahaste štajerske kokoši so bili mnenja, da je to odlična kokoš, ki združuje lastnosti vseh ostalih treh, je bila nekoliko težja in bi bila primerna za vzrejo kopunov (Domače kokoši ..., 1938).

Po drugi svetovni vojni so rejo štajerske kokoši pospeševali v rejskih središčih, le teh je bilo največ na Štajerskem. Ena od teh je bila selekcijska postaja v Ločah pri Poljčanah, ki je uspešno delala na selekciji in razširjanju štajerske kokoši. Njihova naloga je bila, da so skrbeli za »požlahtnjevanje« štajerske kokoši, strokovno in organizacijsko vodili rejsko središče, razširjali kakovosten podmladek in povezovali perutninarske organizacije (Ferčej, 1954).

Leta 1947 je Kmetijski inštitut osnoval za razvoj in pospeševanje reje štajerske kokoši selekcijsko postajo na posestvu Loče pri Poljčanah. Z umetnim valjenjem jajc so pričeli v letu 1950 (Holeček, cit. po Ferčej, 1988).

Zaradi povečanega interesa nakupa enodnevnih piščancev produktivnih pasem so okrajne zadružne zveze in nekatere zadruge naredile nove valilnice. S farmsko rejo kokoši, so se

začele širiti intenzivnejše pasme, štajerska kokoš je ostajala za rejo na kmetijah (Holeček, cit. po Ferčej, 1988).

4.5 PASEMSKI STANDARDI

V razpoložljivih virih je bil prvi opis štajerske kokoši omenjen leta 1902, nekoliko spremenjeni in dopolnjeni opisi pa še v letih 1903, 1908, 1913, 1935 in zadnji opis leta 2005.

Wenko (1935) je podal po Abreiterju in Martinyu opis štajerske kokoši: »Najbolj značilna je srednja velikost, posebno dolg trup, jako globoke prsi, krasni krajci, nizke, bele, gladke noge, majhen šopek, srednjevelik stoječ greben, beli priuhki, prilegajoče se perje in ponosna pokončna drža s pogumnim in živahnim značajem. Pri kokoši je greben manjši in tanjši, včasih poveznjen, šopek je večji in bolj pokončen kot pri petelinu«.

Štajerska kokoš ima vse lastnosti, ki jih zahtevamo od skromne kmečke kokoši. S šestimi meseci so »jarčice« dozorele in začnejo nesti. So skromne, si rade same poiščejo krmo, je trdna in zelo odporna, pogosto so jo zasledili, da je prenočevala po drevesih. Je borbena, posebno petelin, ki se ne ustraši večjega tekmeca. Wenko (1935) piše, da je najmanj razčiščeno vprašanje barve jajčne lupine. Glede na to, da štajerska kokoš po izvoru spada v sredozemsko skupino, za katero je značilna bela jajčna lupina, pomeni, da je rjava jajčna lupina napaka. Štajerska kokoš ima slonokoščeno barvo lupine.

V Celju so na pobudo tedanje oblasti 20. novembra 1930, s pomočjo strokovnjakov in perutninarjev sprejeli standard (opis) štajerske kokoši, hkrati so sklenili štajersko kokoš priznati v celotni Dravski banovini (Gosak, 1938a; Wenko, 1935, 1938; Zupanc, 1938, Zidanšek, 1931, Ferčej, 1988).

Wenko (1933a, 1935) navaja, da je celjski standard štajerski kokoši zelo škodoval, ampak ne toliko zaradi vsebine kot zaradi nepravilnega tolmačenja. Podan je bil večji poudarek telesni masi, odrasel petelin naj bi tehtal 2,25 kg, kokoš vsaj 1,90 kg, močan je bil poudarek masi jajc ter poenotenju barve. Ker so štajersko kokoš do celjskega standarda redilo v rjavi in jerebičasti barvi z različnimi odtenki teh barv, je po celjskem standardu ostal samo še rjav tip, z izključitvijo svetlopleničnih odtenkov. Jerebičarski tip je bil dovoljen samo še do leta 1940. Z izenačitvijo barve pasme so ravno tako odpravili grahasto štajersko kokoš in avtor dodaja, da »Kdor bi pa odstranil dobro nesno kokoš zaradi barve perja, je zločinec na našem narodnem gospodarstvu«.

V »Zakaj kokošim domačih pasem ne priznavajo prednosti« (1938) ravno tako kritizirajo celjski pasemski standard, da so bile zaradi le tega plemenske živali grahastih in belih štajerskih kokoši skoraj popolnoma uničene in obstajajo le še redke živali te barvne variacije. V članku sprašujejo kako je mogoče, da je perutninski kongres izločil dobičkonosne živali treh tipov štajerske kokoši in dajal prednost samo rjavi štajerski kokoši.

Wenko (1935) poziva: »Pri odbiri kokoši upoštevaj najprej zdravje in ugodno telesno gradnjo, drugič glavne pasemske znake in tretjič vse gospodarske lastnosti, kakor maso jajc in živali ter število jajc. Šele ko bo vse to popolnoma na viški, lahko morebiti misliš na to, da izmed enakovrednih rjavk in jerebičark slednje odpraviš«. V preglednici 12 so prikazani pasemski standardi za štajersko kokoš.

Preglednica 12: Pasemski standard štajerske kokoši skozi leta (1: Ritter von Preuss-Kobirski, 1902; 2: Martiny, 1903; 3: Arbeiter, 1908b; 4: Zupan, 1913; 5: Wenko, 1935; 6: Kovač in sod., 2005)

Vir	1	2	3	4	5	6
Leto objave	1902	1903	1908	1913	1935	2005
OPIS KOKOŠI						
Kljun	kratek, močan, belkast, v barvi mesa	precej kratek in močan, belkaste barve	precej kratek in močan, belkast, roženast	mesne barve, kratek in močan	precej kratek, močen, belkast (malo roženast dovoljen)	precej kratek, močan, belkast
Oči	zelo živahne, rdeče	živahne, rdeče	srednje velike, živahne, rdeče - rumene	živo in rdeče	rdeče, živahno	rdeče, ognjevite, živahne
Lica						gladka
Glava	kratka, nekoliko široka, za grebenom čop		kratka			
Priuhki	podolgovati oz. okrogli, beli	podolgovati, okrogli, beli	beli	podolgovati, ovalni in beli	srednje veliki, okrogli do ovalni, gladki, beli; pri živalih do dveh let v priuhku dovoljeno tudi nekoliko rdeče barve	srednje veliki, okrogli do ovalni, gladki, beli, pri živalih do dveh let so dopuščeni tudi priuhki, ki imajo v belem nekoliko rdečega.
Greben	tanek, padajoč na eno stran ali tudi pokončen	tanek, padajoč na eno stran ali pokončen	ne previsok, pokončen ali napol prepognjen vendar ne viseč	stoječ ali tudi viseč	čim manjši, enostaven, pokončen, proti koncu visok, ne globoko zarezan	srednje visok, živordeče barve, enostaven, pokončen, ni pregloboko nazobčan, spredaj pokončno naguban, spredaj nižji, proti koncu se polagoma dviguje
Podbradek	dolg, ozek, viseč, tanek in živordeč	dolg, ozek, viseč, tanek in živordeč	krajši in bolj okrogel kot pri petelinu	živordeč, tanek, ozek in dolg	ne predolg, ozek, tanek	majhen

se nadaljuje

nadaljevanje

Vir	1	2	3	4	5	6
Leto objave	1902	1903	1908	1913	1935	2005
OPIS KOKOŠI						
Čop	peresa nekoliko bolj gosta in pokončna, lahko tudi manjka	gosta in pokončna, lahko tudi manjka	bolj gost kot pri petelinu in čopičaste oblike	večji čop kot petelin, ki pa lahko tudi manjka	potreben, prebujen ni dovoljen, iz podaljšanih peres za grebenom, večji in bolj pokončen kot pri petelinu	podaljšana peresa za grebenom, poln, ne prevelik
Vrat	dolg, močan, porasel s perjem, visoko nošen	dolg, močan, porasel s perjem, visoko nošen	precej dolg, močan, visoko nošen in poln, operjen	bujno operjen, dolg, močan in pokončen	srednje dolg, porasel s perjem	srednje dolg, dobro porasel s perjem
Prsi	polne, zaokrožene, naprej stoječe	polne, zaokrožene, nekoliko segajo visoko	polno zaokrožena in malo iztopajoča	Naprej stoječe, polne in zaokrožene	široke, čimbolj globoke, dolga in polnomesnata prsnica	močne, široke, globoke
Bedra	kratka, močna		kratka, močna			
Hrbet	širok	širok		širok	dolg, vodoraven ali malo nagnjen, širok	dolg, vodoraven ali malo nagnjen, širok
Trup	močan, širok na hrbtu, precej globok in masiven	močan, širši na hrbtu, precej globok in masiven	močan in globok, s širokim hrbtom			
Rep					polnopernat	polnopernat
Peruti		velika, telesu tesno prilegajoča	velika, tesno prilegajoče	velika in tesno ob telesu	velike, tesno prilegajoče	zunani rob sicer črnih peruti je rjav, notranje strani zgornjega dela peruti so črne.

se nadaljuje

nadaljevanje

Vir	1	2	3	4	5	6
Leto objave	1902	1903	1908	1913	1935	2005
OPIS KOKOŠI						
Perje	telesu tesno prilegajoče	tesno prilegajoče	veliko, dolgo in tesno prilegajoče			tesno prilegajoče
Noge	kratke, čokate, belkaste, rdeče med prsti	kratke, čokate, štiri prste, v barvi mesa, rdeče med prsti	malo kratke, prosojne, vendar zelo močne, čokate, štiriprste, belkaste	v barvi mesa, kratke, močne, rdeče med prsti	srednje visoke, s štirimi prsti, finih kosti, popolnoma gladke, kožnate ali belkaste barve	srednje visoke, bele barve z rahlimi rdečimi nadihi med prsti, gladke; kosti tanke
Barvni vzorec	rdeča, bela, grahasta	rdeča, bela, grahasta, črnih še niso vzrejali	zelo različno,	zlat vrat, srebrn vrat, bela, grahasta	rjave z zlatim ali rjavim vratom, svetloščenične in živali z belimi peresi se ne priznavajo, bela	je črno poškopljena in v zadnjem delu od nog do repa je siva.
Barva kože				bela		bela
Telesna masa (kg)	do 2,5			2,5 – 3,0	do 1,90 (devetmesečne živali)	2,0 do 2,25

V preglednici 13 pa so prikazani pasemski standardi za petelina pasme štajerska kokoš.

Preglednica 13: Pasemski standard za petelina pasme štajerska kokoš skozi leta (1: Ritter von Preuss-Kobirski, 1902; 2: Martiny, 1903; 3: Arbeiter, 1908b; 4: Zupan, 1913; 5: Wenko, 1935; 6: Kovač in sod., 2005)

Vir	1	2	3	4	5	6
Leto objave	1902	1903	1908	1913	1935	2005
OPIS PETELINA						
Kljun	kratek, močan, belkast, v barvi mesa	precej kratek in močan, belkaste barve	precej kratek in močan, belkast, roženast	mesne barve, kratek in močan	precej kratek, močen, belkast malo roženast dovoljen	precej kratek, močan, belkast
Oči	zelo živahne, rdeče	živahne, rdeče	srednje velike, živahne, rdeče - rumene	živo in rdeče	rdeče, živahne	rdeče, ognjevite, živahne
Lica						gladka
Glava	kratka, nekoliko široka, za grebenom čop		kratka			
Priuhki	podolgovati oz. okrogli, beli	podolgovati, okrogli, beli	podolgovati, ovalni, beli	podolgovati, ovalni in beli	srednjeveliki, okrogli do ovalni, gladki, beli, pri živalih do dveh let v priuhku dovoljeno tudi nekoliko rdeče barve	srednje veliki, okrogli do ovalni, gladki, beli, pri živalih do dveh let so dopuščeni tudi priuhki, ki imajo v belem nekoliko rdečega.
Greben	enostaven, pokončen, ne velik, proti koncu se dviguje, živordeče barve, malo globoko nazobčan	enostaven, pokončen, proti koncu se dviguje, ne prevelik, nekoliko globoko nazobčan, živordeč	ne prevelik, enostaven, pokončen in proti koncu se dviguje, nekoliko globoko nazobčan, brez gub in živordeč	živordeč, navaden, pokočen, ne preveč nazobčan	majhen, enostaven, pokončen, proti koncu visok, ne globoko zarezan	srednje visok, živordeče barve, enostaven, pokončen, ni pregloboko nazobčan, spredaj nižji, proti koncu se polagoma dviguje, ne sme biti prevelik
Podbradek	dolg, ozek, viseč, tanek in živordeč	dolg, ozek, viseč, tanek in živordeč	dolg in tanek, živordeč	živordeč, tanek, ozek in dolg	ne predolg, ozek, tanek	majhen

se nadaljuje

nadaljevanje

Vir	1	2	3	4	5	6
Leto objave	1902	1903	1908	1913	1935	2005
OPIS PETELINA						
Čop		iz nekaj podaljšanih peres za grebenom	za grebenom iz majhnih, redkih peres	malo podaljšano perje za grebenom	iz podaljšanih peres za grebenom, večji in bolj pokončen kot pri petelinu	bolj redek in iz daljših peres kot pri kokoši, ne prevelik
Vrat	dolg, močan, porasel s prejem, visoko nošen	dolg, močan, porasel s perjem, visoko nošen	precej dolg, močan, visoko nošen in poln, operjen	bujno operjen, dolg, močan in pokončen	srednje dolg, porasel s prejem	srednje dolg, dobro porasel s perjem
Prsi	polne, zaokrožene, naprejstoječe	polne, zaokrožene, segajo visoko	polno zaokrožena in malo iztopajoča	Naprej stoječe, polne in zaokoržene	široke, čimbolj globoke, dolga in polnomesnata prsnica	močne, široke, globoke
Bedra	kratka, močna		kratka, močna			
Hrbet	širok	širok		širok	dolg, vodoraven ali malo nagnjen, širok	dolg, vodoraven ali malo nagnjen, širok
Trup	močan, širok na hrbtu, precej globok in masiven	močan, širši na hrbtu, precej globok in masiven	močan in globok, s širokim hrbtom			
Rep	dolg, poln, s srpastimi peresi	dolg, poln, s srpastimi peresi	velik, poln, s srpastimi peresi	dolg bujen z lepimi krivimi peresi,	dolg, polnopernat, s širokimi, srpastimi peresi, tvori pravi do topi kot	dolg, polnopernat, s širokimi, srpastimi peresi, tvori pravi do topi kot
Obraslost sedelca			zelo polna in gosta			
Peruti	velike, telesu tesno prilegajoče	velike, telesu tesno prilegajoča	velike, tesno prilegajoče	velike in tesno ob telesu	velike, tesno prilegajoče	zunanj rob sicer črnih peruti je rjav, notranje strani zgornjega dela peruti so črne

se nadaljuje

nadaljevanje

Vir	1	2	3	4	5	6
Leto objave	1902	1903	1908	1913	1935	2005
OPIS PETELINA						
Perje	telesu tesno prilegajoče	tesno prilegajoče	veliko, dolgo in tesno prilegajoče			tesno prilegajoče
Noge	kratke, čokate, štiriprste, belkaste, rdeče med prsti	kratke, čokate, štiriprste, v barvi mesa, rdeče med prsti in zelo razvite ostroge	malo kratke, prosojne, vendar zelo močne štiriprste, belkaste	v barvi mesa, kratke, močne, rdeče med prsti	srednje visoke, s štirimi prsti, finih kosti, popolnoma gladke, kožnate ali belkaste barve	srednje visoke, bele barve z rahlimi rdečimi nadihi med prsti, roza pikami ob straneh, gladke; kosti tanke
Barvni vzorec	rdeč, bel, grahast	rdeča, bela, grahasta, črnih še niso vzrejali		zlat vrat, srebrn vrat, bel, grahast	s temnimi prsi in zlatim vratom	po glavi, čopu, vratu in sedelcu rjavordeč, na ramenih in hrbtu je temno do rjavordeč ter po spodnji strani (sijajno) črn.
Barva kože				bela		bela
Telesna masa (kg)	do 3,0			do 3,5	vsaj 2,25 (devetmesečne živali)	2,5 do 3,0

- Ritter von Preuss – Kobirski (1902) navaja:

Majhne (dopustne) napake: priuhek ni bele barve, manjša napaka grebena, manjša napaka v operjenosti, manjkajoče podaljšano perje za petelinovim grebenom.

Velike (nedopustne) napake: drugačen kakor enostaven greben, ravno takšen greben kot pri italjanki, sledi brade, sledi pernatih nog, pet prstov, rumenkaste, zelenkaste, modrikaste noge, majhna, vitka, nežna postava.

- Martiny (1903) navaja:

Majhne (dopustne) napake: priuhek ni bele barve, manjša napaka grebena, manjše napake pri operjenosti, manjkajoče podaljšano perje za petelinovim grebenom.

Velike (nedopustne) napake: drugačen kakor enostaven greben, ravno takšen greben kot pri italjanki, sledi pernatih nog, pet prstov, rumene, zelene in modre noge, sledi brade, majhna, vitka, nežna postava.

- Arbeiter (1908b) navaja:

Majhne (dopustne) napake: priuhki so lahko rdeče barve, manjkajoče podaljšano perje za petelinovim grebenom.

Velike (nedopustne) napake: drugačen kakor enostaven greben, ravno takšen greben kot pri italjanki, pernate noge, pet prstov, rumene, zelene ali modre noge, pri telesu katerekoli deformacije.

- Zupan (1913) navaja:

Majhne (dopustne) napake: majhna napaka v grebenu, napake v barvi perja, manjkajoče podaljšano perje za petelinovim grebenom, priuhki so lahko rdeče barve.

Velike (nedopustne) napake: rožnat ali italjanski greben, pernate brade kot pri faverolkah, pernate noge, rumene, zelenkaste in v barvi višnje noge, živali s petimi prsti, male, lahke živali.

- Wenko (1935) navaja:

Majhne (dopustne) napake: ne popolnoma beli priuhki, ne popolnoma enakomeren greben, manjše napake v barvi perja, premalo izrazit čop pri petelinu.

Velike (nedopustne) napake: drugačni kakor enostavni greben, pretirano veliki greben (kot je pri italijanki), perje na licu, (brada), perje četudi majhno na nogah, pet prstov, rumene, zelenkaste ali modrikaste noge, majhna, vitka, nežna postava.

- Kovač in sod. (2005) navaja:

Majhne (dopustne) napake: ne popolnoma beli priuhki, ne popolnoma enakomeren greben, manjše napake v barvi perja, premalo izrazit čop pri petelinu.

Velike (nedopustne) napake: drugačni kakor enostavni greben, pretirano veliki greben (kot je pri italijanki), perje na licu, perje na nogah, rumene, zelenkaste ali modrikaste noge, majhna, šibka postava s strmim repom.

Iz teh opisov štajerske kokoši, ki podajajo majhne in velike napake, se med leti ne razlikujejo pretirano.

4.6 PRIREJA JAJC IN MESA Z REJO ŠTAJERSKE KOKOŠI

Štajerska jajca in štajerski kopuni so sloveli na tujih tržiščih prav zaradi štajerske kokoši. Wenko (1934b) piše, da je pravilno, če se Slovenci »oprimejo« tega, kar je dobrega ustvarila domača zemlja, da naj bodo ponosni na to, kar so pradedje ustvarili in kar rejci s pridnim delom izpopolnjujejo v gospodarsko korist vseh in v ponos naroda.

Zupanc (1938) navaja različne razloge za pospeševanje reje štajerske kokoši: Skozi različna obdobja je bilo dokazano, da je meso štajerske kokoši odlično, od vseh pasem je štajerska kokoš najboljša. Je srednja velika kokoš, z belo barvo nog in kožo, znana je kakovost jajc štajerske kokoši, saj so jajca za izvoz označevali s posebno oznako. Imela je veliko sposobnost nesenja in nesenja velikih jajc, si je sama iskala krmo na paši, posledično je njena reja bila ekonomsko ugodna. Znana je bila po odpornosti na boleznin in

prilagojena podnebnim razmeram. Povpraševanje po štajerski kokoši je bilo veliko, posledično je bila možnost prodaje kokoši in njenih proizvodov velika.

Zgoraj navedene trditve so dokazovale znanstvene analize razlik med plimutko, rodajland in štajersko kokošjo, ki jih je na 6. svetovnem kongresu leta 1936 predstavil dr. Sava Ulmanky. Štajerska kokoš je namreč prva dosegla klavno maso 1 kg, pri njej je bil največji prirast in najboljši izkoristek, v mrazu in vremenskih spremembah je bila štajerska kokoš najbolj odporna, rabila je manj nege, je bila boljša nesnica v zimskem času v primerjavi z drugima pasmama (Zupanc, 1938).

4.6.1 Prireja jajc

Nesnost nastopi ob spolni dozorelosti, ki je definirana s starostjo kokoši ob prvem znesenem jajcu. Čas spolne dozorelosti vpliva na število in povprečno maso jajc (Ločniškar in sod, 1991).

Leta 1858 je Janez Bleiweis, v svojem delu »Nauk od reje domače živine« opisal: »Putu znese zunaj tistega časa, ko se movsa, kar v jeseni kake 4 tedne terpi, in pa zunaj merzle zime, skor vsak dan eno jajce, tako da na leto znese 100 do 160.«

Nesnost štajerske kokoši je bila naravnost izvrstna kot navaja Nemeč (1931). Povprečno je na leto znesla 150 – 160 jajc, pod 120 nesnost ni padla. Prav nenavaden je zapis avtorja o veliki masi jajc, ki se ne ujema z nobenim drugim zgodovinskim virom. Pravi, da je pozitivna lastnost štajerske kokoši, da nese debela jajca, masa ni manjša od 70 g, navadno je povprečje 73 – 75 g. Pogosto se je zgodilo tudi to, da so kokoši nesle jajca z dvema rumenjaka in so bila težka 90 – 120 g, dosegle pa so tudi do 130 g.

Wenko (1933b) piše, da mora biti nesnost nad 120 jajc letno, masa jajc najmanj 55 g, največ 65 g. V rejskih središčih so dosegle povprečno od 140 do 160 jajc na leto, s povprečno maso jajc od 55 do 65 g (Wenko, 1933b, 1935). Drug avtor je bil mnenja (Zidanšek, 1936), da so v kokošjerejskih središčih morale kokoši tehtati 1,90 kg, z najnižjo nesnostjo 140 jajc na leto in z maso jajc nad 57 g.

»Najboljše kure za jajca so slabe kokoši za pitanje; a najboljše kokoši za pitanje so slabe kure za jajca. Če želimo, da nam kokoši nesejo čim največ jajc, kar poljedelci zahtevajo, potem ne smemo nikake posebne važnosti polagati na mastno pečenko; če pa se kokoši pitajo, potem smemo pričakovati le srednji donesek jajc« (Navod k ..., 1903).

»Primerjava nesnosti iz testa, ki je trajal 23 mesecev je bilo ugotovljeno, da je največ jajc znesla neka bela vijandotka 408 jajc, neka rodajlandka 402 jajci in ena štajerska kokoš je znesla 399 jajc. Štajerska pasma se je odlikovala tudi s težo jajc« (Štajerske jajčarice, 1930).

Selekcija vseh pasem na nesnost se je vršila po petih odločilnih dejavnikih: dozorelost, perzistenca oz. vztrajnost, intenzivnost, ki jo merimo s številom jajc v enoti časa, zimski odmor ter kločenje. Dozorelost presojamo s starostjo jarčke ob prvem znesenem jajcu in ta je bila pri štajerski kokoši 215 dni, kar je bližje dozorelosti lahkih sredozemskih pasem. Vztrajnost merimo z datumom zadnjega znesenega jajca pred pričetkom skubenja in pri štajerski kokoši je ta bila dobra (Ferčej, 1954).

Pomembna gospodarska lastnost kokoši je nesnost. Za presojo nesnosti ni pomembna samo letna nesnost, ampak tudi kako so znesena jajca razdeljena po posameznih mesecih skozi

leto, masa jajca ter stroški vzdrževanja za prirejo enega jajca. Erpič (1938) navaja, da je bila pri 1556 letnih nesnih zaključkih štajerske kokoši iz rejskih središč povprečna letna nesnost 150 jajc.

Ločniškar in Vrečko (1955) navajata, da je nesnost štajerskih kokoši na kmečkih dvoriščih znašala od 130 – 190 jajc v povprečju, najboljše predstavnice pasme so znesle tudi 250 jajc na leto. Masa jajc je v povprečju bila 59 g. Stoklas (1934) tudi navaja, da je povprečna letna nesnost štajerske kokoši od 150 do 250 jajc, masa jajc od 55 do 65 g, v posameznih primerih celo 74 g.

Preglednica 14: Proizvodne lastnosti štajerske kokoši v Ločah pri Poljčanah od 1949 - 1953 (Ferčej, 1954)

	Leto				
	1949	1950	1951	1952	1953
Nesnost	129	130	112	153	175
Masa jajc (g)	55,02	55,00	51,00	54,00	57,20
Masa kokoši (kg)	1,70	1,70	/	1,80	2,07

Podatki v preglednici 14 so bili pridobljeni na postaji za selekcijo perutnine v Ločah pri Poljčanah, ki je bila ustanovljena s ciljem selekcioniranja štajerske kokoši in razširjanja le te v rejskih središčih. Nesnost je med leti nihala, leta 1953 je bila zelo dobra. Masa jajc se je povečevala, ravno tako masa kokoši. Povečana povprečna nesnost je bila posledica boljšega krmljenja, nege in vzreje, povečana masa jajc in kokoši pa predvsem posledica odbire.

Ločniškar (1998) navaja, da je selekcijska postaja v Ločah postala središče za širjenje novih znanj, za pridobivanje izkušenj, izdelovanje opreme in preverjanje novih postopkov, kar se zadeva tehnologijo, prehrano, selekcijo in zdravstveno varstvo preutnine.

Preglednica 15: Proizvodne lastnosti pri rjavi, jerebičasti štajerski kokoši in leghornu (prirejeno po Ferčej, 1954)

	Rjava štajerska kokoš	Jerebičasta štajerska kokoš	Leghorn
Dozorelost (dni)	211	203	183
Intenzivnost/teden (jajc)	4	4,6	4.6
Zimski odmor kaže (%)	89	64	60
Kloči (%)	57	61	/
Vztrajnost (dni)	286	304	296
Telesna masa kokoši (kg)	2,0	2,1	1,74
Nesnost (jajc)	152	162	176
Operjenost piščancev	pozna	zgodnja	zelo zgodnja
Rast piščancev	počasna	zelo hitra	hitra
Poraba krme za 1 kg prirasta piščanca	3,6	3,2	3,9

V preglednici 15 so podani proizvodni rezultati za dva barvna tipa štajerske kokoši in leghorn kokoši. Podatki o nesnosti so bili vzeti samo za prvo leto nesnosti, vendar to ne zadošča za realen prikaz produktivnosti štajerske kokoši. Najprej so spolno dozorele kokoši leghorn, v primerjavi z rjavo štajersko kokošjo, kar 28 dni prej. V intenzivnosti nesnosti (povprečno število jajc/teden in kokoš) je bila jerebičasta štajerska kokoš enaka pasmi leghorn.

4.6.2 Prireja mesa

V preteklosti so se s perutninarstvom ukvarjali predvsem na spodnjem Štajerskem, natančneje v Slovenskih goricah, kjer so sloveli tako imenovani kopuni štajerske kokoši. Štajerski kopuni so bili omenjeni že daljnega leta 1352, in sicer na jedilnem listu samostana »Pri nebeških vrtnaricah« na Dunaju. V 17. in 18. stoletju je bila trgovina s kopuni s Štajerske že zelo živahna, v tistem času so v Gradcu ustanovili tudi poseben kopunski trg. V zapiskih iz tega obdobja kopuna omenjajo kot višek okusnega na kraljevih mizah (Wenko, 1935).

Masa enoletnih jerebičastih štajerskih kokoši je znašala najmanj 1,90 kg, povprečno 2,25 kg ter masa enoletnega jerebičastega petelina pa najmanj 2,80 kg, v povprečju 3 kg. Rjava enoletna štajerska kokoš je tehtala 2,5 – 3 kg, petelin celo 3,5 – 4 kilograme (Ločniškar in Vrečko, 1955).

Kopune treh genotipov (grahasti prelux, sulmtaler in štajerska kokoš), so v poskusu pitali v izpustu in zaklali pri dveh starostih, 163 in 198 dneh. Kopunili so jih pri starosti 47 dni. Raziskave na senzorične lastnosti mesa kopunov treh genotipov (grahasti prelux, sulmtaler in štajerska kokoš), kažejo, da noben od genotipov ni najboljši v večini senzoričnih lastnosti, zato je odločitev kateri genotip je najprimernejši, odvisna predvsem od želja in pomembnosti senzoričnih lastnosti, ki jih porabnik išče (Malovrh in sod., 2009).

V Pravilniku o kakovosti perutninskega mesa (2001), in sicer v sedmem členu o perutnini in delih perutnine, je trup kopuna definiran kot »meso petelinčkov, ki so kirurško kastrirani

pred spolno zrelostjo in jih morajo po kastraciji rediti najmanj 77 dni in zaklati pri starosti najmanj 140 dni«. Na sliki 12 sta prikazana dva kopuna štajerske kokoši.

Kopuni štajerske kokoši so kastrirani petelini naše avtohtone pasme kokoši. Arbeiter (1903a) piše, da so posebno Dunajčani že od nekdaj hvalili in radi kupovali lepe in okusne kopune štajerske kokoši. Na dobrem glasu in lepo ter dobro so jih gojili v Slovenskih Goricah na Slovenskem Štajerskem. V »Nekaj zgodovinskih podatkov« (1905) navajajo, da so rejci s perutnino v Gradcu imeli svojo lastno društvo oz. ceh, kjer so prodajali svoje izdelke, na trgu »Kapaunplatz«. Štajerski kopuni so bili posebno dobro znani po velikosti in okusnosti mesa in so bili cenjeni daleč naokoli. Gosak (1934a) navaja, da je veliko kopunov iz naših krajev bilo izvoženih tudi v Nemčijo, Francijo in Anglijo.

Slika 12: Kopuni štajerske kokoši (Sulmtaler, 2010)

V »Nekaj zgodovinskih podatkov« (1905) in Wenko (1935) navajajo, da je francoski maršal Mcdonald od graške mestne občine za proslavo Napoleonovega rojstva, godu in kronanja leta 1809 zahteval: 150 kopunov, 50 kokoši, 30 golobov, 40 piščancev in 3000 jajc.

Kopuni štajerske kokoši, ki so jih gospodinje redile v okolici Gradca in Maribora, so imeli velik sloves in so jih letno preko 20.000 komadov pošiljali v prestolnico na cesarski dvor. (Hlubek, 1860; Wenko, 1935).

Wenko (1934a) navaja, da so blejski hotelirji plačevali za belonoge štajerske kopune, ki imajo precej bolj fino in nežno meso, na kilogram za šest dinarjev dražje kakor ostalo »rumenonogo« perutnino. V »Poživimo zopet štajerske kopune« (1934) in Wokaun (1873) ravno tako pišejo, da so oz. bi kopuni lahko malemu kmetu nudili izdaten nov vir dohodka.

Razingar (1932) je kopunjenje definiral kot kirurško odstranitev spolnih žlez petelinčku. Piše: »Kopunu se vsa moč in energija pretvarja v meso in mast, zaradi česar je to meso

nekaj posebnega. Mast je enakomerno razporejena med mesom, kar daje mesu okusnost in sočnost. Zaradi tega si je naše štajerske kopune na jedilnem listu zaželel sam Napoleon«.

Kopunimo predvsem zaradi mehkega, okusnega in sočnega mesa. Posledica tega pa je večji ekonomski izkoristek na telesno maso ter boljša cena ob prodaji. Kopun dokaj hitro pridobi na telesni maščobi po celotnem telesu in med mišičnimi vlakni (t.i. marmoriranost mesa), medtem ko je takšno sestavo mesa težko oziroma nemogoče doseči pri nekastriranemu petelinčku (Capon production, 1936).

Wenko (1935) je zapisal: »Umetnost rezanja petelinov je bila v naših krajih že davno razširjena. Skoro v vsaki vasi je bila stara ženska, ki se je razumela na to. Skopili so takrat pet do šest mesecev stare petelinčke, katerih semenjaki so bili kakor fižol veliki.« Drugi v »Kako kopunimo« (1934) in v članku »Štajerski kopuni« (1949) pišejo, da so najprimernejši petelini za kopunjenje v starosti dveh do štirih mesecev, ker le tako lahko dobimo najboljše kopune, ki imajo okusnejše meso, dobro pretkano z maščobo, so težji, in lažje prenašajo poseg kopunjena. V desetem mesecu starosti so kopuni potem primerni za prodajo oziroma za zakol.

Kopunimo lahko na dva načina. Starejši način, ki ni bil najboljši, je bil boleč in nevaren za žival ter so se ga posluževale starejše kmečke gospe je, da so spodaj na trebuhu naredili zarezo skozi katero so v trebušno votlino vstavili prst ter poiskali in odstranili spolni žlezi. Nastalo rano je bilo potrebno zašiti, da ni prišlo do izpada črevesja. Ta način so opustili (Kako kopunimo, 1934). Pri drugem načinu uporabljajo posebna orodja. Da je operacija lažja, se morajo živali postiti 36 ur pred posegom in zadnjih šest ur ne smejo piti vode. Tako je med operacijo črevesje prazno in se s tem zmanjša nevarnost, da bi z operativnim orodjem prebodli črevesje ali drugače ranili organe v trebušni votlini (Kako kopunimo, 1934; Štajerski kopuni, 1940). Kasneje so to operacijo izpopolnili v taki meri, da je bilo kopunjenje dokaj rutinsko delo in perutinar, ki se je dobro izuril v tem delu, je lahko operiral tudi 200 petelinčkov na uro (Holcman, 1984). V primeru nepopolne odstanitve testisov dobimo delne kopune (Holcman, 2008). Delnim kopunom se neodstranjeni testis obnovi in ponovno začne producirati moške hormone (Kako kopunimo, 1934).

Petelinčki, ki jih kopunimo, spremenijo naravo, greben in podbradek ostaneta majhna in obledita. Perje na vratu, hrbtu in repu postane daljše, mehkejše in ni tako žive barve kot pri petelinu (Kako kopunimo, 1934). Petelinu testisa odstranijo, tako da ne pride do tvorbe moških spolnih hormonov. Greben in podbradek kastriranega samca ostaneta nerazvita. Za kopune je na vratu, sedelcu in repu značilno tudi lepo ter dolgo perje. Oblika in velikost kopunove glave sta podobni samičini. Njihove noge so krajše in imajo tanjše kosti ter več mesa kot petelinčki. Kopuni so manj aktivni, mirnejši in tišji ter praktično brez nagnjenj za spopade in nadlegovanje jarčk oz. kokoši. Zaradi njihovega temperamenta jih je veliko lažje nadzorovati kot petelinčke in so lahko vodniki piščancem (Capon production, 1936).

Reja kopunov je začela izginjati med prvo in drugo svetovno vojno, predvsem zaradi drage reje. Izpodrinili so jih ceneni pitovni piščanci hitre rasti (brojlerji). Zaradi iskanja dopolnilnih dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih ter slovenskih tradicionalnih proizvodov skušajo zopet oživiti rejo kopunov. Petelinčki za rejce kokoši nesnic niso zanimivi, lahko pa jih kopunimo in tako pridobimo kopunje meso, ki velja za specialiteto na trgu mesa (Holcman, 2008).

Slika 13 kaže kopune in delnega kopuna. Pri kopunu se ni razvil greben in podbradek, zato glava zglada manjša. Perje na sedlu, vratu in repu je daljše in bolj žive barve kot pri delnem kopunu, ki ima polno razvit greben in podbradek.

Slika 13: Kopuni na levi in delni kopun na desni strani (Arhiv PRC za perutninarstvo)

5 SKLEPI

Na podlagi pregleda zgodovinskih virov o štajerski kokoši lahko povzamemo naslednje:

- ❖ Štajerska kokoš je avtohtona pasma kokoši na slovenskem in avstrijskem Štajerskem. Nastala je pod vplivom krajevnih razmer v času večstoletnega razvoja in se prilagodila na take razmere.
- ❖ Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši: najbolj razširjena je bila rdeče rjava, ki pa ni bila izenačena, saj so obstajale temnejše jerebičaste ter svetlejše rjave in celo pšenična kokoš, ter bela in grahasta štajerska kokoš.
- ❖ Zapis iz leta 1352 omenja štajerske kopune, ki so prispevali k razpoznavnosti štajerske kokoši in ki so sloveli predvsem zaradi nežnega in okusnega mesa.
- ❖ V razpoložljivih virih je prvi opis štajerske kokoši bil omenjen leta 1902, nekoliko spremenjeni in dopolnjeni opisi pa še v letih 1903, 1908, 1913, 1935 in zadnji opis leta 2005.
- ❖ Do današnjih dni se je v Sloveniji ohranila le jerebičasta štajerska kokoš, ljubitelji redijo tudi nekaj deset živali bele štajerske kokoši. V Avstriji, v dolini reke Sulm, pa oživljajo rejo sulmtaler kokoši.
- ❖ Nesnost štajerske kokoši se dandanes giblje povprečno od 130 do 160 jajc na leto, v posameznih jatah tudi do 215 jajc. Povprečna masa jajc je 55 g.
- ❖ Štajerska kokoš je pogumna in ima živahen temperament, odlikuje se po dobri odpornosti proti boleznim in po sposobnosti iskanja krme.
- ❖ Štajerska kokoš pomeni genetski potencial, osnovo, ki bi jo bilo moč razviti. Njena vrednost je predvsem pasemska posebnost in avtohtonost.

6 POVZETEK

Namen diplomske naloge je bil v zgodovinskih virih poiskati podatke, ki pričajo o slovenski avtohtoni pasmi, štajerski kokoši, o njenem nastanku in o njeni reji na ozemlju današnje Republike Slovenije. Pasma je po izvoru iz ozemlja današnje Republike Slovenije, ki je njeno prvotno okolje in zanjo obstaja slovenska rejska dokumentacija.

Glavni vir so bili prispevki k bibliografiji »Slovenske knjige in tiski s področja živinoreje«, ki zajemajo obdobje do leta 1945, ki so v obnovljeni obliki dosegljivi na digitalni knjižnici Slovenije, DLIB.si. – Šalehar (2010) ter »Zgodovinski viri o slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasmah – do leta 1945«, ki jih je zbral in uredil Šalehar (2009).

Štajerska kokoš je avtohtona pasma kokoši na slovenskem in avstrijskem Štajerskem. Nastala je pod vplivom krajevnih razmer v času večstoletnega razvoja in se prilagodila na take razmere. V davnih stoletjih je bila razširjena po vseh alpskih deželah od Donave do Jadranskega morja in v Panonsko ravnino. Vendar kot ožjo domovino omenjajo južni del avstrijske Štajerske in območje med rekama Muro in Savo na slovenskem Štajerskem.

Obstajalo je več barvnih tipov štajerske kokoši; najbolj razširjena je bila rdeče rjava, ki pa ni bila izenačena, saj so obstajale temnejše jerebičaste ter svetlejše rjave in celo pšenične kokoši. V srednje štajerski dolini reke Sulm so redili posebno težki tip štajerske kokoši, ki so jo redili samo zaradi mesa. Jerebičasta je bila boljša nesnica, rjava pa je bila težja. Manj razširjena je bila bela in grahasta štajerska kokoš.

Zapis iz leta 1352 omenja štajerske kopune, ki so sloveli predvsem zaradi nežnega in okusnega mesa. Kopuni štajerske kokoši so bili kot poslastica omenjeni še večkrat, predvsem v 17. in 18. stoletju. Še posebej so bili cenjeni na Dunaju, kamor so jih vozili prav s Kranjskega.

Razpoložljivi viri pričajo o velikem gospodarskem pomenu štajerske kokoši v 19. stoletju in še prvih 30 let prejšnjega stoletja. Okrog leta 1930 so perutninski izdelki, ki so temeljili na štajerski kokoši, zavzemali izjemno mesto v državnem izvozu.

Do današnjih dni se je v Sloveniji ohranila le jerebičasta štajerska kokoš. Nesnost štajerske kokoši je dandanes od 130 do 160 jajc na leto, v posameznih jatah tudi do 215 jajc, ki povprečno tehtajo 55 g. To je skromna nesnost v primerjavi s sodobnimi pasmami. Telesna masa odrasle kokoši je od 1,8 do 2,2 kg, petelina pa od 2,5 do 3,0 kg.

V rejskem programu je za štajersko kokoš kot posebna lastnost za to pasmo navedena odpornost na bolezni ter prilagojenost na skromne pogoje reje, kar opisuje že veliko avtorjev v preteklosti.

Kratkoročni in dolgoročni ukrepi za ohranjanje pasme in biotske raznovrstnosti v živinoreji so: preprečevanje parjenja v sorodstvu in ureditev sprememb v uredbi za ukrepe Programa razvoja podeželja, ki ga izdaja Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, da so upravičenci za plačilo tisti, ki redijo vsaj 30 odraslih živali.

Proizvodnost štajerske kokoši je preskromna, da bi jo lahko uvrščali v ekonomske kategorije. Pomeni genetski potencial, ki bi ga bilo moč razviti. Njena vrednost je predvsem pasemska posebnost in avtohtonost.

7 VIRI

- Anketa o reji štajerske kokoši. 1933. *Živalca*, 1, 8: 75
- Arbeiter A. 1902. K štajerski perutnino-reji. Čisto pleme ali križanje?. V Gradcu, 13. april 1902. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 11: 161–164
- Arbeiter A. 1903a. Sodbe o štajerski kuretini iz prejšnjih časov. V Gradcu, 1. avgust 1903. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 15: 157
- Arbeiter A. 1903b. Štajerska kura in njena plemena. V Gradcu, 16. april 1903. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 8: 99–100
- Arbeiter A. 1908a. Das Steirerhuhn. V: *Steirische Hühnerzucht*. Graz, Verlag Url. Moser: 14–22
- Arbeiter A. 1908b. Musterbeschreibung (Standard) des Steirerhuhnes. V: *Steirische Hühnerzucht*. Graz, Verlag Url. Moser: 74–79
- Arhiv PRC za perutninarstvo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko (neobjavljeno)
- Bajkov L. 1933. Istina o štajerskoj kokoši. *Živinarev glasnik*, III, 9: 143–146
- Banovine. 2010. Wikipedija. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Banovina> (1. sept. 2010)
- Beeck A. 1908 Das Steirerhuhn. V: *Der Federvieh-zucht als Wirtschaftszweig und Liebhaberei*. Berlin, Verlagsbuchhandlung Paul Parey: 460–463
- Bleiweis J. 1858. Nauk od reje domače živine. Tretji del »Živinozdravstva«. Ljubljana, C.k. kmetijska družba: 70
- Capon production. 1936. Agricultural experiment station. Manhattan, Kansas state college of agriculture and applied science: 5–6.
http://www.oznet.ksu.edu/pr_histpubs/pubs/SB315.PDF (20. 5. 2008)
- Crawford R.D. 1990. Origin and history of poultry species. V: *Poultry Breeding and Genetics*. Amsterdam, Elsevier Science Publishers B.V. : 142
- Domače kokoši naj imajo prednost. 1938. *Živalca*, 6, 3: 27–28
- Erben J. 1866. Živinoreja. V: *Vojvodstvo Kranjsko v zemljepisnem, statističnem in zgodovinskem pregledu*. Ljubljana, Matica slovenska v Ljubljani: 49–50
- Erpič J. 1938. Produktivne sposobnosti štajerske kokoši. V: I. banovinska perutninska razstava in II. kongres za rejo štajerske kokoši, Maribor 22–25 okt. 1938. Kraljevska banska uprava dravske banovine v Ljubljani: 22–27

- Ferčej J. 1954. Delo postaje za selekcijo perutnine v Ločah. 1954. V: Poročilo o delu za leto 1953. II. del: Živinoreja. Ljubljana, Kmetijski poskusni in kontrolni zavod Slovenije: 118–125
- Ferčej J. 1988. Razvoj živinoreje v Sloveniji. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Supl. 12: 51–81
- Ferčej J. 1996. Razvoj živinoreje na Kranjskem v Bleiweisovi dobi. V: Dr. Janez Bleiweis in njegov čas. Gorenjski muzej Kranj: 65–75
- Gosak J. 1934a. Redite kopune. Rejec malih živali, 1, 7: 107–108
- Gosak J. 1934b. Tipizacija štajerske kokoši. Rejec malih živali, 1, 3: 17–18
- Gosak J. 1934c. Oddaja valilnih jajc rjave štajerske kokoši. Rejec malih živali, 1, 3: 21–22
- Gosak L. 1938a. Male živali. A. Perutninarstvo: 4–9
- Gosak L. 1938b. Šesta seja agrarno – tehnišnega odseka (živinorejski pododsek). Perutninarstvo. V: Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva. Poročilo o kmetijski anketi. Ljubljana, 30.5. – 3.6. 1938: 341–353
- Gradišnik S. 1934. Šola in rjava štajerska kokoš. Rejec malih živali, 1, 11: 177–178
- Haller L. 1952. Kako pospešujemo rejo naše štajerke. Živinorejec, 1, 2: 5–10
- Hlubek F.X. 1860. Federviehzcucht. V: Ein treues Bild des Herzogthumes Steiermark. Gratz, J. A. Kienreich: 200
- Holcman A. 1984. Dežela štajerskih kopunov. Moj mali svet, 16, 12: 38
- Holcman A. 2008. Reja kopunov. Kmečki glas, 2: 9
- Kako kopunimo. 1934. Slovenski gospodarski list, 1, 7: 89–92
- Klessner W. 1921. Das Steirerhuhn. V: Das Grossgeflügel. Erster Band: Rassenkunde. Berlin, Fritz Psenningstorss: 103–106
- Kodrič S. 1938. O Štajerski kokoši. Kmečka žena, 2, 4: 113–114
- Kompan D., Šalehar A., Holcman A. 1999. Ohranjene slovenske avtohtone domače živali: opis in slikovni prikaz nekaterih vrst. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 24–25
- Kovač M., Holcman A., Malovrh Š. 2005. Zootehniška karakterizacija pasem in linij. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko. http://www.bfro.uni-lj.si/Kat_center/genska_bank/pub/posvet/2006-05/05_ZootKarak.pdf (4. okt. 2010)
- Krištof F. 1933. Poročilo o štajerski kokoši. Živalca, 1, 10, 11: 90–91

- Ločniškar F. 1998. Spomini na razvoj perutninarstva. *Sodobno kmetijstvo*, priloga perutninarstvo, 31, 5: 234–236
- Ločniškar F., Benčina D., Holcman A., Kmecl A. 1991. Reja perutnine – piščancev in kokoši. Ljubljana, ČZP Kmečki glas: 188 str.
- Ločniškar F., Vrečko V. 1955. Štajerska kokoš. V: *Perutninarstvo*. Ljubljana, Kmečka knjiga: 27–45
- Malovrh Š., Hriberšek K., Terčič D., Volk M., Žlender B., Polak T., Holcman A. 2009. Sensory traits of capon meat in tree chicken genotypes. *Acta agriculturae Slovenica*, 94, 1: 17–26
- Martiny E. 1902. O štajerskem perutninarstvu. V *Gradcu*, 30. junija 1902. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 12: 183–185
- Martiny E. 1903. Das Steirerhuhn. V: *Das Wirtschafts – Huhn und für Steiermark und Massnahmen, welche geeignet sind die heimische Geflügelzucht zu heben und fördern*. Graz, Verlag der k.k. Landwirtschaftsgesellschaft für Steiermark: 1–20
- Murauer H. 1914. Österreichische Landhühner. Das steierische Landhuhn. V: *Lehrbuch der Landwirtschaftlichen Nutzgeflügelzucht*. Wien, Verlag von Wilhelm Frick: 9–11
- Narebi Rainer P. 1922. Das Steirerhuhn. V: *Erfolgreiche Geflügelzucht*. Graz, Heimatverlag Leopold Stocker: 4–8
- Navod k gojitvi štajerske kure. 1903. V *Gradcu*, 16. september 1903. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 9: 135–136
- Nekaj zgodovinskih podatkov (Perutninarski list). 1905. V *Gradcu*, 16. marec 1905. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 6: 43–44
- Nemec I. 1931. Proizvodnja jajc in staroštajerska kokoš. *Kmetijski list*, 5, 19: 8
- Novak V. 1970. Živinoreja. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, Ljubljana, Državna založba Slovenije: 343–394
- O reji štajerske kuretine. 1903. *Štajerc*, 4, 8: 8–9
- Orožen, F. 1901. Živinoreja, lov in ribarstvo. V: *Slovenska zemlja*. IV. del: Vojvodina Kranjska. Ljubljana, Matica Slovenska: 222–226
- Paljk L. 1936. Kakšna bodi kmečka kokoš. *Živalca*, 4, 11: 161–161
- Paljk L. 1938. Na delo za pasemsko čistost naše štajerke. *Kmetovalec*, 55, 8: 129–130
- Paljk L. 1940a. Rjava štajerka. *Mali gospodar*, 1, 4: 63–64
- Paljk L. 1940b. Štajerka. *Mali gospodar*, 1, 11: 176178

- Pauly M. 1910. Das Steirerhuhn. V: *Illustriertes Handbuch der Geflügelzucht*. Köflach, Max Pauly: 608–632
- Perpar T. 2009. Biotska raznovrstnost – domače živali 2009. Ministrstvo za okolje in prostor agencije Republike Slovenije za okolje.
http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=296 (4. mar. 2010)
- Poročilo prvega štajerskega perutninskega društva. V obrambo. V Gradcu, 1. junij 1903. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 11: 123–125
- Poživimo zopet štajerske kopune. 1934. *Slovenski gospodarski list*, 1, 6: 72–75
- Pravilnik o kakovosti perutninskega mesa. Url. RS 56–2971/01. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200156&stevilka=2971> (4. okt. 2010)
- Pravilnik o ohranjanju biotske raznovrstnosti v živinoreji. Ur.l. RS 90–4111/04. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_PRAV3961.html (4. okt. 2010)
- Prireditveni odbor, ocenjevalna komisija. 1938. Razstava perutnine. V: I. banovinska perutninska razstava in II. kongres za rejo štajerske kokoši, Maribor 22–25 okt. 1938. *Kraljevska banska uprava dravske banovine v Ljubljani*: 39–46
- Razingar V. 1932. Katero pasmo bomo gojili? V: *Kokošjereja*. Celje, Družba sv. Mohorja: 6–12
- Register z zootehniško oceno. 2009. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko. <http://genska-banka.bf.uni-lj.si/domov/> (20. mar. 2010)
- Ritter von Preuss – Kobierski R. 1902. *Landhühner*. V: *Das Hausgeflügel*. Wien, Verlag von »Haus und Hof«: 5055
- Rohrman. 1914. Štajerske kokoši. *Kmetovalec (Perutninar)*, 31, 1: 13 - 14
- Rose S.P. 1997. *Domesticated Poultry: A Description*. V: *Principles of Poultry Science*. London, CAB International: 15
- Saleški. 1937. O štajerski kokoši. *Živalca*, 5, 6: 95–96
- Schmidt H. 1985. V: *Handbuch der Nutz – und Rassehüner*. Melsungen, Neumann – Neudamm: 124–127
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2005. Ljubljana, DZS: 157
- Stefančič A. 1966. Razvoj živinoreje od začetka XVIII do konca XIX stoletja. V: *Začetek in razvoj veterinarstva na Slovenskem do prve svetovne vojne*. Ljubljana, SAZU: 11–27
- Stevens L. 1991. *The history and evolution of the domestic fowl*. V: *Genetics and evolution of the domestic fowl*. Cambridge, Cambridge University Press: 113

- Stoklas E. 1934. Ugovori proti štajerski kokoši in njena tehtnost. *Kmetijski list*, 16, 12: 6
- Sulmtaler. Das original. 2010. <http://www.sulmtaler.at/cms/slo/homepage/cesarska-kokos/sulmtalska-kokos/> (1. dec. 2010)
- Šalehar A. 2009. Prispevki k bibliografiji: Zgodovinski viri o slovenskih avtohtonih in tradicionalnih pasmah – do leta 1945.
<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-ZTF15AIY> (1. sept. 2009)
- Šalehar A. 2010. Prispevki k bibliografiji. Druga dopolnjena izdaja: Slovenske knjige in tiski s področja živinoreje – izdaje do leta 1945.
<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-YM9O9X9P> (23. feb. 2010)
- Šalehar A., Kompan D., Kastelic M., Malovrh Š., Cividini A. 2006. Lokalne pasme: opisi, podpore in definicije. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko.
http://www.bfro.uni-lj.si/Kat_center/genska_bank/Default.htm. (20. jan. 2009)
- Štajerska kokoš. 1878. *Kmetijske in rokodelske novice*, 35, 47: 368
- Štajerska kmetijska kokoš. 1885. *Gospodarstvena priloga*. Priložena od kat. tiskovnega društva 38. števil. » Slov. Gospodarja«, 38: 117
- Štajerska kura. 1905. V Gradcu, 16. april 1905. *Gospodarski glasnik za Štajersko*, 8: 60–62
- Štajerske jajčarice. 1930. *Kmetovalec*, 47, 6: 50–51
- Štajerski kopuni. 1940. *Kmečko delo*, julij 3: 27
- Terčič D., Holcman A. 2009a. Poročilo za štajersko kokoš v letu 2008. V: Kompan D., Šalehar A., Bojkovski D., Žan Lotrič M., Holcman A., Kovač M., Dovč P., Malovrh Š., Čepon M., Žgur S., Rogelj I., Štuhec I., Potočnik K., Klopčič M., Sušnik Bajec S., Terčič D., Gorjanc G., Jordan D., Vadnjal R., Cividini A., Simčič M. 2009. Ohranjanje biotske raznovrstnosti v slovenski živinoreji: poročilo za leto 2008, I. del. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 369–376
- Terčič D., Holcman A. 2009b. Register pasem z zootehniško oceno. Vrsta: Kokoši. Pasma: Štajerska kokoš. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko.
http://www.bfro.uni-lj.si/Kat_center/genska_bank/pub/register/kokosi.pdf (24. feb. 2010)
- Valenčič V. 1970. Organizacije za napredek agrarne proizvodnje, specialno šolstvo in strokovna literatura. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, I. zvezek. Ljubljana, Agrarno gospodarstvo: 371–394
- Wenko B. 1933a. Plemenska odbira pri štajerski kokoši. *Kmetovalec*, 50, 5: 56–57

- Wenko B. 1933b. Živinoreja. V: Kmetijstvo dravske banovine. Ljubljana, Glavni odbor Potujoče kmetijske razstave in šole v Bepgradu: 76–101
- Wenko B. 1934a. Ali je kuretina z rumenimi nogami res boljša? Rejec malih živali, 1, 3: 22–23
- Wenko B. 1934b. Zakaj smo se odločili za rjavo štajersko kokoš? Živalca, 2, 1/2: 3
- Wenko B. 1935. Štajerska kokoš. V: Kmetijsko kokošarstvo. Ljubljana, Kmetijska matica: 2948
- Wenko B. 1938. Reja štajerske kokoši na kmetih. V: I. banovinska perutninska razstava in II. kongres za rejo štajerske kokoši, Maribor 22–25 okt. 1938. Kraljevska banska uprava dravske banovine v Ljubljani: 9–13
- Wokaun J. M. 1873. Štajarski kopuni kot izvozno blago. Slovenski gospodar, 7, 21: 165–166
- Zakaj kokošim domačih pasem ne priznavajo prednosti. 1938. Živalca, 6, 4: 37–38
- Zakon o kmetijstvu. Ur.l. RS 54–2497/00. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200218&stevilka=716> (4. okt. 2010)
- Zakon o živinoreji. Ur.l. RS 18–0715/02. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO1548.html (4. okt. 2010)
- Zavrnik V. 1979. Živinoreja. V: Kratka zgodovina veterinarstva na Slovenskem med obema svetovnima vojnama 1918 – 1941. Zbornik Biotehniške fakultete, Veterinarstvo, Suplement 5: 97–109
- Zidanšek J. 1931. Kakšna je Štajerska kokoš?. Kmetovalec, 48, 19: 306–307
- Zidanšek J. 1936. Štajerska kokoš zmaguje. Kmetovalec, 48, 19: 306–307
- Zupan I. 1913. I. razstava koristne perutnine avstrijskih in ogrskih kokošjih, gosjih, račjih in golobjih plemen v Gradcu. 1913. (Perutninar). Kmetovalec, 30, 2: 24–26
- Zupanc M. 1938. Razvoj štajerske kokoši. V: I. banovinska perutninska razstava in II. kongres za rejo štajerske kokoši, Maribor 22–25 okt. 1938. Kraljevska banska uprava dravske banovine v Ljubljani: 5–9
- Žan – Lotrič M., Bojkovski D., Kompan D., Šalehar A. 2009. Ohranjanje biotske raznovrstnosti v živinoreji v letu 2008. Register pasem z zootehniško oceno. Tradicionalna znanja. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko. <http://www.bf.uni-lj.si/zootehnika/predstavitev.html> (20. jan. 2010)

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici prof. dr. Antoniji Holcman in somentorju prof. dr. Andreju Šaleharju, za vso strokovno pomoč, koristne nasvete, precejšno spodbudo in potrpežljivost pri nastajanju diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi predsedniku komisije prof. dr. Ivanu Štuhcu in recenzentu prof. dr. Petru Dovču za pregled diplomske naloge in strokovne nasvete.

Hvala osebju knjižnice Oddelka za zootehniko za pomoč pri iskanju literature, pregledu dela in lektoriranju izvlečka.

Ga. Sabini Knehtl se iskreno zahvaljujem, saj mi je bila vedno na razpolago in v veliko pomoč pri urejanju vseh administrativnih zadev v času študija.

Nenazadnje gre zahvala tudi mojim staršem za moralno in finančno podporo, nasvete ter potrpežljivost skozi celotno študijsko obdobje.

Iskrena hvala tudi mojemu fantu Ivanu, ki je potrpežljivo spremljal mojo predanost študiju in se iskreno veselil vseh mojih uspehov ter mi nudil podporo tudi v slabih trenutkih.

Hvala tudi sošolcem za pomoč, podporo ter prijetno preživete dneve v šolskih klopeh, ki so prehitro minili.

Prav tako bi se rada zahvalila vsem, ki so kakor koli prispevali k mojemu osebnostnemu, čustvenemu in intelektualnemu razvoju.

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Karolina LOJEN

**PREGLED ZGODOVINSKIH VIROV O SLOVENSKI
AVTOHTONI PASMI – ŠTAJERSKA KOKOŠ**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2010